

Stavovi mladih o istospolnim zajednicama

Uvodić, Ines

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:491895>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

STAVOVI MLADIH O ISTOSPOLNIM ZAJEDNICAMA

INES UVODIĆ

SPLIT, 2019.

**ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU
JEDNOPREDMETNI STUDIJ SOCIOLOGIJE
DRUŠTVENE PROMJENE**

ZAVRŠNI RAD

STAVOVI MLADIH O ISTOSPOLNIM ZAJEDNICAMA

Mentorica:

Doc. dr. sc. Gorana Bandalović

Studentica:

Ines Uvodić

Split, rujan 2019.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. TEORIJSKI OKVIR	2
2.1. Definicija mladih.....	2
2.2. Povijesni razvitak seksualnih manjina u svijetu.....	2
2.2.1. Povijesni razvitak seksualnih manjina u Hrvatskoj.....	3
2.3. Zakonodavni okvir.....	5
2.3.1. Zakon o istospolnim zajednicama.....	5
2.3.2. Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola u Republici Hrvatskoj.....	6
2.3.3. Zakonodavni kontekst braka kao zajednice.....	6
2.3.4. Zakon o registriranom partnerstvu.....	7
2.4. Socijalna isključenost.....	10
2.5. Istospolne zajednice.....	12
2.5.1. Utjecaj medija na percepciju istospolnih zajednica.....	13
2.6. Djeca u istospolnim zajednicama.....	14
2.6.1. Donatori sperme.....	16
2.7. Pregled dosadašnjih istraživanja.....	19
2.7.1. Istraživanja homoparentalosti.....	19
2.7.2. Istraživanja socijalne isključenosti seksualnih manjina.....	22
2.7.3. Istraživanja o istospolnim brakovima.....	23
2.7.4. Istraživanja o donatorima sperme.....	24
3. METODOLOŠKI I EMPIRIJSKI ASPEKTI ISTRAŽIVANJA	26
3.1. Cilj istraživanja.....	26
3.2. Hipoteze istraživanja.....	26
3.3. Uzorak istraživanja.....	26
3.4. Korištena istraživačka metoda.....	26
3.5. Mjerni instrument.....	27
4. REZULTATI I RASPRAVA	28
4.1. Sociostrukturalna obilježja ispitanika.....	28
4.2. Vrijednosno-ideološki stavovi ispitanika.....	33
5. ZAKLJUČAK	44
6. LITERATURA	46
7. METODOLOŠKA I EMPIRIJSKA ARHIVA	47
7.1. Anketni upitnik korišten u istraživanju.....	47
7.2. Protokol korišten u istraživanju.....	51
SAŽETAK	53
SUMMARY	54
BILJEŠKA O AUTORICI	55

1. UVOD

Jedno od aktualnih pitanja današnjeg društva jest kako gledati na homoseksualne osobe, istospolne partnere, stupanje u istospolne zajednice kao što je brak te mogu li djeca odrastati unutar istih? U tom smislu, vrlo je važan pogled mladih ljudi s obzirom na to da su upravo oni ti pojedinci koje u najvećoj mjeri obuhvaćaju promjene koje se dešavaju u društvu. Bitno je istaknuti kako svako vrijeme nosi različite poglede prema istospolnim partnerima. Nekoć su bili u izuzetno nezahvalnom položaju dok se danas njihov status u društvu promijenio, ali postavlja se pitanje u kojoj mjeri?

Upravo na temelju ovih pitanja, provedeno je anketno istraživanje na uzorku od 303 ispitanika u dobi od 15. do 35. godine života te su dobiveni zanimljivi rezultati koji će se prikazati i obrazložiti u nastavku rada. Cilj je bio ispitati stavove mladih osoba o homoseksualnosti i istospolnim zajednicama. Zanimali su nas stavovi mladih o istospolnim zajednicama, kako gledaju na sklapanje istospolnog braka i podizanje djece unutar istih.

Rad se sastoji od šest poglavlja. Nakon uvoda, slijedi *Teorijski okvir rada* koji se bavi određenjem mladih te povijesnim razvitkom seksualnih manjina u svijetu i u Hrvatskoj. Iznosi se zakonodavni okvir unutar kojeg se tumače razni zakoni koji vrijede za istospolne partnere. Objašnjava se socijalna isključenost kojoj su istospolni partneri izloženi te odgoj djece u istospolnim zajednicama. Navode se i ranija istraživanja na koje se ovo istraživanje referira.

U poglavlju *Metodološki i empirijski aspekti istraživanja* objašnjava se cilj istraživanja i navode hipoteze istraživanja te se opisuje uzorak istraživanja i mjerni instrument.

U sljedećem poglavlju iznose se rezultati istraživanja i rasprava. Potom slijede zaključna razmatranja i popis literature. Posljednje poglavlje sadrži metodološku i empirijsku arhivu s upitnikom anketnog istraživanja, a na kraju nalazi se sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku te bilješka o autorici.

2. TEORIJSKI OKVIR

2.1. Definicija mladih

Mladi predstavljaju zasebnu, dobno određenu društvenu skupinu koja ima zajedničke socijalne komponente. Riječ je o grupi koja je u nepovoljnom položaju u društvu u odnosu na starije osobe. To je lako primjetno jer su lošije integrirani u društveni život. Mlade karakterizira unutarnja socijalna raslojenost koja se prati s društvom u kojem žive. To je posljedica situacijskih, socijalnih i kulturnih okolnosti u kojima mladi odrastaju i preuzimaju društvene uloge (Ilišin i dr., 2013, 9/10). Razdoblje između djetinjstva i odrasle dobi jest mladost. Statistički gledano, donja granica mladosti je 15. godina života, a gornja granica oscilira – najčešće završava s 24., ponekad 29. ili čak s 34. godinom života. Istraživanja su pokazala da zbog ranijeg ulaska u pubertet mladost sve ranije započinje, a sve kasnije završava zbog kasnijeg stupanja u svijet odraslih. Dolazi do pojave tzv. produžene mladosti – dugo institucionalno obrazovanje, neadekvatno zapošljavanje, sporo socio-ekonomsko osamostaljivanje, kasnije osnivanje vlastite obitelji te slabo društveno odlučivanje. Promjene koje se dešavaju u suvremenom društvu najviše i najjače pogađaju mlade stoga prelazak mladih u svijet odraslih postaje sve dugotrajniji i neizvjesniji. Suvremene generacije sazrijevaju u rizičnijim okolnostima koje karakteriziraju procesi i posljedice globalizacije (Ilišin i dr., 2013, 10). U nastavku slijedi razrada teme kako mladi gledaju na istospolne partnere, sklapanje istospolnih zajednica kao što je brak te proces posvajanja djece.

2.2. Povijesni razvitak seksualnih manjina u svijetu

Pripadnike seksualnih manjina od davnina prate brojna proganjanja i represije. S ciljem očuvanja vlastitog života, članovi seksualnih manjina bili su prisiljeni skrivati se. U nekim afričkim i azijskim zemljama, homoseksualnost se kažnjava smrću (Itaborahy i Zhu prema Vučković Juroš, 2015, 197). U zapadnim zemljama to nije način na koji se pristupalo pripadnicima seksualnih manjina iako su i oni nekoć strahovali za vlastite živote. Homoseksualci su uz Židove i Rome bili jedni od najvećih žrtava njemačkih koncentracijskih logora (Mondimore prema Vučković Juroš, 2015, 197).

Nakon Drugog svjetskog rata, položaj homoseksualaca u novom jugoslavenskom komunističkom režimu nije bio znatno bolji. U Jugoslaviji, poslije Drugog svjetskog rata dolazi do progona seksualnih manjina pa dolazi do brojnih sudskih procesa i zatvorskih kazni. Do kulminacije dolazi 50-ih godina kad se muška homoseksualnost kriminalizira. Takav odnos prema pripadnicima seksualnih manjina nije bio prisutan samo u zapadnim zemljama, iako se u isto vrijeme u SAD-u odvijaju događaji koji će pripomoći da se u drugoj polovici 20. stoljeća LGBT aktiviste stavi na mapu političkih aktera, a javnost osvijesti o postojanju i problemima homoseksualne populacije. Tu je velik utjecaj postigao Kinsey i njegovo istraživanje o seksualnosti te je ono skrenulo pažnju na to da je homoseksualnost puno češća nego što se dotad u konzervativnoj poslijeratnoj Americi mislilo. To je potaknulo Američku psihijatrijsku asocijaciju (APA) da 1973. godine službeno izbriše homoseksualnost iz popisa psihičkih poremećaja jer je postojao

argument da je homoseksualnost prirodna varijacija spolnog ponašanja, a ne deformacija (Mondimore prema Vučković Juroš, 2015, 197).

Postupno dolazi do razvoja prvih američkih organizacija za prava homoseksualaca pa oni postaju medijski vidljivi. Prekretnica su bili tzv. Stonewallski nemiri; sukobi homoseksualaca s policijom, a odvijali su se u New Yorku 1969. godine. To je potaknulo mobilizaciju homoseksualnih aktivista koji 60-ih i 70-ih godina traže osnovna građanska prava (Vučković Juroš, 2015, 197). U SAD-u, 80-ih godina pokret za građanska prava homoseksualaca ulazi u sljedeću fazu tako što proširuje zahtjeve od priznavanja jednakosti do traženja punopravne uključenosti u sve društvene institucije, a tu se podrazumijeva školstvo, tržište rada, zdravstvo, vojska i sl. (D'Emilio prema Vučković Juroš, 2015, 198). Dodatni poticaj za ovakav događaj bio je zbog krize AIDS-a koji je u tom vremenu dominirao. U početku je pojava AIDS-a isključivo zaokupila pažnju medicinske struke i gay zajednice jer se smatralo da se AIDS javlja samo među populacijom homoseksualaca. Tek onda kad je postalo jasno da se ta bolest javlja i među drugim populacijama, a ne samo među onima koji prakticiraju „homoseksualni životni stil“, dolazi do većeg medijskog interesa i javne zabrinutosti (Curran i Jaffe prema Vučković Juroš, 2015, 198). Zbog početne nezainteresiranosti javnosti, dolazi do jačanja suradnje između gay-eva i lezbijki tako što su se borili protiv AIDS-a, ali i prava LGBT zajednica. Vrhunac je postignut 1987. godine maršem na Washington. Cilj je bio potaknuti javnost na razmišljanja o AIDS krizi te nejednakosti LGBT pripadnika. Tijekom 90-ih godina razvijaju se brojne kampanje za priznavanje partnerstva, istospolni brak i pristup usvajanju djece (D'Emilio prema Vučković Juroš, 2015, 198).

U nekim europskim državama, kao što je Danska, partnerstvo, brak i pristup usvajanju postaju stvarnost. Danska postaje prva država koja je 1989. godine istospolnim partnerima omogućila sklapanje registriranog partnerstva, a 1999. godine postaje i prva europska zemlja koja istospolnim partnerima omogućava zajedničko usvajanje djece. Poslije Danske, 2001. godine Nizozemska je postala prva zemlja koja je legalizirala istospolni brak (Waaldijk prema Vučković Juroš, 2015, 198/199).

2.2.1. Povijesni razvitak seksualnih manjina u Hrvatskoj

U Hrvatskoj 70-ih godina dolazi do dodatnih diskusija o postojanju i pravima homoseksualaca. Veći pomak po pitanju prava homoseksualaca ostvarila je Slovenija, a za njom slijedi Hrvatska. Slovenija je prva republika koja je 1974. godine pokrenula inicijativu za promjenu kaznenog zakona kojom bi se diskriminirala muška homoseksualnost. U Sloveniji, to je prešlo u praksu 1977. godine, a poslije i u Hrvatskoj, Vojvodini te Crnoj Gori. Na Kosovu i drugim republikama, homoseksualnost se dekriminalizirala 90-ih godina (Vučković Juroš, 2015, 197/198). Napredak u smislu položaja seksualnih manjina postao je vidljiv 80-ih godina kad se počinje više raspravljati o njihovoj poziciji u društvu. Time dolazi do jačanja novih društvenih pokreta kao što su mirovni, ekološki i feministički pokreti. U tom kontekstu, najrazvijenija je bila Slovenija jer su se tu pojavili prvi gay i lezbijki pokreti te organizacije

koje uvode homoseksualnost u političku i javnu sferu. Vrlo slični događaji odvijali su se i u Hrvatskoj. Zbog aktivnosti koje su potaknute od strane slovenskih LGBT aktivista i hrvatskih feministica, dolazi do inicijative za osnivanjem prve lezbijske organizacije u Hrvatskoj 1989. godine (Vuletić prema Vučković Juroš, 2015, 198). Osnivanje prve lezbijske organizacije 80-ih godina predstavljala je svojevrsnu prekretnicu jer homoseksualnost postaje vidljiva u medijima, ali i u popularnoj kulturi. Zagrebački Omladinski radio 1984. godine pokreće prvi gay radio-program u Jugoslaviji (Vuletić prema Vučković Juroš, 2015, 198).

Dok u 90-im godinama prošlog stoljeća pojedine zemlje napreduju i šire svoje vidike po pitanju seksualnih manjina, u Hrvatskoj to nije bio slučaj. U to vrijeme Hrvatska proživljava odcjepljenje od Jugoslavije i Domovinski rat. Prekinuti su svi procesi napretka u vidu prihvaćanja homoseksualaca koji su započeli 10-ak godina ranije. Jedan od razloga takvog scenarija svakako je usmjerenje Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) koje se temelji na sprezi nacionalističkih i vjerskih vrijednosti te rodno tradicionalnoj ideologiji. Prvi predsjednik republike Hrvatske, Franjo Tuđman poticao je povratak „nevidljivosti“ homoseksualaca i homoseksualnosti, a time i daljnju diskriminaciju ove populacije (Vučković Juroš, 2015, 199). Hrvatska demokratska zajednica u uskoj je vezi s Katoličkom crkvom čiji društveni, ali i politički utjecaj raste u 90-im godinama. Nadmeće se tradicionalni rodni i spolni diskurs te politika (Đurin prema Vučković Juroš, 2015, 199). Smatralo se da je takva populacija ljudi prava prijetnja državi koja se pokušava obnoviti. U 90-im godinama nema javnih rasprava o homoseksualnosti i seksualnim manjinama, njihovi radovi ne dobivaju nikakvu službenu potporu, a članovi se često skrivaju od straha zbog diskriminacije i nasilja (Vuletić prema Vučković Juroš, 2015, 199). Postupno dolazi do sve većeg razvoja homofobije. U istraživanju Svjetske studije vrednota iz 1996. godine, 46,19% hrvatskih ispitanika mišljenja je da homoseksualnost nikad nije niti će biti opravdana, a 1999. godine taj postotak narastao je za 28,88% (WVS, EVS prema Vučković Juroš, 2015, 199).

Do promjena dolazi nakon smrti Franje Tuđmana, u prosincu 1999. godine. Na vlast 2000. godine dolazi lijeva koalicija predvođena Socijaldemokratskom partijom (SDP) koja pruža veću potporu seksualnim manjinama. U Zagrebu, 2002. godine održana je prva Povorka ponosa, a 2003. godine prvi festival „Queer Zagreb“. Prva Povorka ponosa odvila se poprilično uspješno, sudjelovalo je 200-300 ljudi uz popratna negodovanja okoline. Prva povorka ponosa u Splitu održala se 2011. godine uz veliko nasilje nakon čega je zagrebačku Povorku ponosa podržalo čak 2000-4000 ljudi. U Osijeku se ista povorka održala 2014. godine. Početkom 2000-ih godina dolazi do promjena u hrvatskom zakonodavstvu i javnom diskursu. Smatra se da se više ne smiju niti mogu ignorirati seksualne manjine te da je diskriminacija i pravo LGBT osoba nešto čime se hrvatsko društvo treba baviti (Vučković Juroš, 2015, 200).

2.3. Zakonodavni okvir

2.3.1. Zakon o istospolnim zajednicama

Poslije dekriminalizacije homoseksualnosti 1977. godine, prva bitna zakonodavna primjena dogodila se tek 2003. godine kad je donesen Zakon o istospolnim zajednicama. Međutim, zakon istinski nije stupio na snagu. Problem je bio što nije bila moguća registracija partnerstva što znači da su prava seksualnih manjina mogla biti ostvarena tek nakon raspada veze i to samo ako su istospolni partneri mogli dokazati tri godine zajedničkog života. Sljedećih godina na snagu stupa niz zakona koji se tiče istospolnih partnera (Juras prema Vučković Juroš, 2015, 202-204). Prema odredbama Zakona o istospolnim zajednicama, učinci istospolne zajednice su sljedeći: takve osobe imaju pravo na uzdržavanje jednog od partnera/ice, pravo na stjecanje i uređivanje međusobnih odnosa oko imovine te uzajamno pomaganje. Odredbe Zakona o istospolnim zajednicama vrlo su slične odredbama o uzdržavanju bračnih i izvanbračnih partnera prema Obiteljskom zakonu (Klasiček, 2013, 966).

Prema Klasičeku (2013, 966/967) zakonsko nasljeđivanje u Republici Hrvatskoj podrazumijeva stjecanje subjektivnog nasljednog prava u trenutku ostaviteljeve smrti kad zbog zakonskog nasljednika postoje pravne činjenice koje su zakonom određene kao pravni temelj nasljeđivanja ostavitelja u trenu otvaranja nasljedstva. Do ovakvog zakonskog nasljeđivanja dolazi u slučaju kad nakon ostavitelja nije ostala oporuka ili u slučaju ako oporuka nije valjana. Potencijalni zakonski nasljednici ostavitelja mogu biti svi njegovi potomci, posvojčad i njihovi potomci, bračni partner, roditelji, posvojitelji, braća i sestre i njihovi potomci, djedovi i bake i njihovi potomci, ali i ostali preci. Također, kao potencijalni nasljednik može biti i izvanbračni partner koji je izjednačen s bračnim partnerom, uz ispunjenje ostalih uvjeta. Svi potencijalni nasljednici raspoređeni su u određene redove s tim da je potrebno poštovati temeljna načela zakonskog nasljeđivanja, a to su: načela grupiranja srodnika po parentelama, načela isključivosti, predstavljanja, priraštaj i prijenos. Nasljednici prvog reda imaju najveću prednost i prioritet te se tu podrazumijevaju potomci, posvojče i njegovi potomci i bračni/izvanbračni partner. U nasljednike drugog reda ulaze roditelji ostavitelja i njihovi potomci, a ponekad je tu bračni/izvanbračni partner. Pod nasljednike trećeg reda podrazumijevaju se djedovi i bake, a u četvrtom krugu pradjedovi i prabake.

U Republici Hrvatskoj, istospolni partneri ne ulaze u krug zakonskih nasljednika te je međusobno nasljeđivanje moguće jedino ako je drugi partner imenovan nasljednikom u valjanoj oporuci. Bez obzira na to što pojedini istospolni partneri zadovoljavaju sve potrebne uvjete s ciljem da se njihova veza smatra istospolnom zajednicom i to što se ona uspoređuje s bračnom/izvanbračnom zajednicom, ovakve osobe neće moći jedna drugoj biti zakonski nasljednici. Istospolni partneri jedan drugome mogu biti jedino oporučni nasljednici. Uz to i dalje postoji mogućnost da partner na kojeg slovi oporuka neće naslijediti sve ono što mu je oporukom namijenio ostavitelj. Taj slučaj je moguć ako osim istospolnog partnera postoje i ostali članovi njegove obitelji koji ulaze u krug njegovih nužnih nasljednika odnosno prvi krug. Postoji velik problem i nemogućnost međusobnog zakonskog nasljeđivanja djece i istospolnih partnera

njihovih roditelja/posvojitelja. Djeca su uvijek zakonski nasljednici svojih roditelja, međutim u slučaju istospolnih partnera to nije moguće. U Hrvatskoj postoje djeca koja žive u istospolnim obiteljima – može se raditi o djetetu koje je partnerica posvojila ili rodila tj. dijete koje istospolni partner ima od ranije. Ovakve obitelji susreću se s problemom nasljeđivanja budući da ne postoji mogućnost da dijete naslijedi partnera koji mu nije biološki roditelj ili posvojitelj (Klasiček, 2013, 968/969).

2.3.2. Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola u Republici Hrvatskoj

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola u Republici Hrvatskoj usvojen je 2014. godine. Do usvajanja ovog Zakona, položaj istospolnih zajednica u Hrvatskoj bio je uređen pravnim okvirom koji se pokazao nedjelotvornim. Tadašnji Zakon o istospolnim zajednicama predlagao je uzak spektar prava koja nisu mogla osigurati temelj za svakodnevno funkcioniranje istospolnih životnih zajednica zato što je omogućavao isključivo međusobno uzdržavanje i pravo na stjecanje zajedničke imovine. Takav zakonodavni okvir bio je vrlo nezahvalno postavljen prema istospolnim partnerima. Prema donesenom Zakonu iz 2014. godine, propisano je da načelo društvene jednakosti svih građana i građanki pojedinačno, ali i društvenih skupina kojima pripadaju (manjinske ili većinske) predstavlja temeljnu vrednotu hrvatskog ustavnog poretka. Načelo jednakosti ugrađeno je u članak 35. Ustava koji propisuje kako državna vlast osim što mora poštivati osobni i obiteljski život, dostojanstvo, ugled i čast svakog pojedinca mora i osigurati jednaku pravnu zaštitu tih vrednota. Europski sud za ljudska prava je kroz svoju sudsku praksu u zadnjih 15-ak godina pridonio poboljšanju pravnog položaja istospolnih zajednica te je u presudi *Vallianatos v Grčka* od 07. studenog 2013. godine od država članica zatražio da izrade zakonski okvir kojim će izgraditi dobar položaj istospolnih zajednica jer bez te vrste pravnog priznanja država ne može zaštititi dostojanstvo svojih građana i građanki istospolne zajednice (Ministarstvo uprave RH, 2014).

2.3.3. Zakonodavni kontekst braka kao zajednice

Prema Krešiću (2015, 59) brak kao zajednica života osoba istog spola moguć je u devet europskih država. Od njih devet, njih šest je članica Europske Unije: Nizozemska, Belgija, Španjolska, Švedska, Portugal, Danska i Francuska, a preostale dvije su Norveška i Island. Otkako je moguće sklopiti istospolni brak, mijenja se definicija braka kao zajednice života osoba različitog spola. Za sklapanje brakova više nije bitna različitost spolova. Istospolni partneri i dalje imaju djelomično ograničen pravni utjecaj, najviše zato što promjene zakonskih normi u području obiteljskog prava nisu u toku s promjenama drugih područja prava kao što su nasljedno, socijalno, porezno prava i dr. Razlike između istospalnog i tradicionalnog braka u obiteljskom pravu najviše se vide u ostvarivanju roditeljskog prava i prava na usvajanje.

2.3.4. Zakon o registriranom partnerstvu

Prema Mršević (2009, 22) registrirana partnerstva imala su ulogu prethodnice uvođenju istospolnih brakova. Danas se smatra da je registrirano partnerstvo prevladano. To se vidi kroz nedovoljnost prava koja se priznaju istospolnim partnerima koji su sklopili tu zajednicu te kroz neispunjenost očekivanja koja će moći regulirati diskriminiran položaj istospolnih zajednica. Registrirano partnerstvo podrazumijeva legalizirano pravo na različitost – zakonski aktivno zaštićenu dvojnost. To podrazumijeva prava na garantirana građanska prava priznata pripadnicima manjina, marginalnih po broju ili društvenom utjecaju. Podrazumijeva demokratičnost društva, njegove otvorenosti i tolerancije. Ujedno je i znak bogatstva jednog društva (Mršević, 2009, 23).

Proces legalizacije registriranog partnerstva u zemljama Europske Unije je dinamičan. Proces priznavanja istospolnih zajednica stalno je prisutan, a prava istospolnih partnera sve više se šire. Taj proces legalizacije registriranog partnerstva nije isti u svim državama EU, ali zajedničko im je da napreduje ka boljem (Krešić, 2015, 95). Prema Waaldijku, razvoj prava istospolnih partnera može se promatrati kroz pet faza (Waaldijk prema Krešić, 2015, 95):

1. potpuno nepriznavanje homoseksualnih odnosa – odnosi se na sva područja prava (faza 0.)
2. dekriminalizacija istospolnih odnosa (faza 1.), koja je praćena izjednačavanjem godina starosti za stupanje u seksualne odnose (faza 2.),
3. donošenje antidiskriminacijskih zakona (faza 3.),
4. legalizacija istospolne zajednice života (faza 4.),
5. pravno priznanje homoseksualnog roditeljstva (faza 5.).

Navedeni procesi ne događaju se u svim državama prema navedenim fazama odnosno logičkim slijedom, a primjeri drugačijeg redoslijeda su Danska i Irska.

Prema Badgettu, proces legalizacije istospolne zajednice života moraju pratiti pojedini faktori. Kao važne faktore navodi kulturne i socijalne razlike između država. Tu se ubraja i stopa heteroseksualnih izvanbračnih zajednica, stupanj religioznosti stanovništva i tolerancija prema osobama homoseksualne orijentacije. Ova tri faktora najčešće mogu utjecati na model istospolne zajednice života koji će se prihvatiti u nekoj državi (Badgett prema Krešić, 2015, 95/96). U zemljama EU najdominantniji model pravnog priznanja zajednice života osoba istog spola predstavlja model registriranog partnerstva. Na ovaj način, zajednica života istospolnih partnera postavlja se na gotovo pa jednaku razinu sa zajednicom života osoba različitog spola. Istospolni partneri ovako ostvaruju određena prava i prednosti, moguće uz neke izuzetke. Bitno je istaknuti da legalizacijom istospolnih zajednica i modelom registriranog partnerstva, heteroseksualni partneri nisu oštećeni ni u kakvom smislu (Krešić, 2015, 96).

Otvorenost ka registriranom partnerstvu započela je prije više od 20-ak godina. Naime, do sredine 1997. godine, ni jedna država nije pružala lezbijkama i homoseksualcima jednaka prava u pogledu sklapanja braka kao što ih imaju heteroseksualni parovi. Međutim, Nizozemska od 1993. godine te

Švedska, Norveška, Danska, Island, a kasnije i Finska dozvoljavale su istospolnim parovima zakonom regulirano zajedništvo pod nazivom registrirano partnerstvo. Danska, Norveška i Švedska imaju jednako formirano registrirano partnerstvo – podrazumijeva sva prava i dužnosti partnera kao i osoba u heteroseksualnom braku osim što ne omogućava prava na posvajanje, crkveno vjenčanje te besplatne medicinske usluge čije troškove podmiruje socijalno osiguranje. Na Islandu je dozvoljeno da partner posvoji biološko dijete svog partnera. Također, stranci ne mogu sklapati registrirano partnerstvo ni u jednoj od nabrojanih zemalja (Mršević, 2009, 24/25). Ideja registriranog partnerstva prvi put ostvarila se u nordijskim zemljama, kroz dugotrajne zakonske promjene koje su sve više podrazumijevale kojekakve socijalne beneficije (kohabitacija), a sve manje formalno postojeći brak. U praksi, 70-ih godina homoseksualni parovi izjednačeni su sa svojim uzajamnim pravima (socijalno osiguranje, nasljeđivanje, zajednička imovina, porezna olakšica) s nevjenčanim heteroseksualnim parovima bez djece (Mršević, 2009, 25).

Danska je prva zemlja koja je usvojila Zakon o registriranom partnerstvu prema kojem su osobe istog spola mogle registrirati svoju zajednicu života iako to nije podrazumijevalo mogućnost posvajanja djeteta. Danska je prilično otvorena prema lezbijkama i gay muškarcima pa je izrazito naglašavala da je zakonsko priznavanje istospolnog partnerstva instrument za promjenu stava prema homoseksualcima. Osnovna svrha legalizacije bila je politička – jedini način za postizanje društvenog priznanja istospolnih partnerstva je da im se prizna gotovo pa jednaki zakonski status kao i bračnim partnerstvima (Krešić, 2015, 96/97). Poslije Danske, registrirano partnerstvo legalizirano je u 1993. godine u Norveškoj. U Švedskoj registrirano partnerstvo legalizirano je 1994. godine kao partnerima u nekoj vrsti građanskog braka s tim da istospolnim partnerima nije bilo omogućeno posvojiti djecu kao ni odluka o umjetnoj oplodnji. Island je registrirano partnerstvo usvojio 1996. godine, a Nizozemska 1997. godine. Tad je stupio na snagu zakon koji je dozvolio istospolnim partnerima da se vjenčaju, ostvaruju istu mirovinu, socijalno osiguranje i nasljedna prava. Iste godine, zakonski je odobren proces posvajanja djece. U Belgiji je isti zakon usvojen 1999., u Francuskoj 1999., u Njemačkoj 2001., u Finskoj 2001., u Luksemburgu 2004., u Engleskoj i Velsu 2004., u Švicarskoj 2004., u Andori 2005., u Sloveniji 2005., u Češkoj 2006., u Mađarskoj 2009., u Irskoj 2010., u Austriji 2010., u Lihtenštajnu 2011., u Hrvatskoj 2014. i na Malti 2014. godine (Krešić, 2015, 97/98; Mršević 2009, 32/33).

S druge strane, Vatikan je 1998. godine osudio zakone o partnerstvu istospolnih osobama koji je na snazi u pojedinim europskim zemljama. Naime, Međunarodna asocijacija lezbijki i gay-eva (International Lesbian and Gay Association – ILGA) optužila je vrh katoličke crkve da već 2000 godina provodi progon homoseksualaca što nije bio slučaj s protestantskom crkvom. Katolička crkva nije stala na stranu homoseksualaca u vrijeme nacističkog progona istih kao što nije protestirala zbog masovnih ubojstava homoseksualaca u katoličkim zemljama poput Meksika i Brazila. U tom smislu, jedino oko čega se Vatikan oglasio, a da ima veze s homoseksualnim partnerima odnosi se na izjavu o osudi zakona

o registriranom partnerstvu što je shvaćeno kao vraćanje unatrag te kao zanemarivanje ljudskih prava istospolnih osoba (Mršević, 2009, 33/34).

U Republici Hrvatskoj, partnerima u istospolnoj zajednici nije omogućeno zakonsko nasljeđivanje dok izvanbračni partneri to mogu. Obje zajednice predstavljaju oblik *de facto* zajednice koja podrazumijeva određene pravne učinke do kojih dolazi prilikom ispunjenja pretpostavki koje su određene zakonom (Klasiček, 2013, 963). U hrvatskom pravnom sustavu, istospolne zajednice slične su heteroseksualnim izvanbračnim zajednicama – po načinu zasnivanja i učincima. Glavnu razliku predstavlja spol partnera. Naime, kod istospolnih zajednica radi se o *de facto* zajednici dvije osobe istog spola, a u izvanbračnoj zajednici radi se o *de facto* zajednici dvije osobe različitog spola. No, izvanbračni partneri prema odredbama Zakona o nasljeđivanju, jedan drugoga mogu naslijediti kao zakonski nasljednici dok to nije omogućeno istospolnim partnerima unutar istospolnih zajednica. U Hrvatskoj postoji mogućnost da se osobama istog spola pruži veća zaštita nego što je ona dosad bila zastupljena. Međutim, kad se Hrvatsku uspoređi s nekim zemljama zapada, vidljivo je da Hrvatska još 2013. godine zaostajala za pojedinim razvijenim europskim državama (Klasiček, 2013, 964). Kao primjer, navodi se Danska koja je još 1989. godine bila prva država u svijetu gdje su istospolni partneri unutar istospolnih zajednica imali određene pravne učinke. Danska je po pitanju pravnih učinaka istospolnih partnera jako brzo napredovala stoga je od 15. lipnja 2012. godine omogućeno sklapanje braka istospolnih partnera. Poslije 1989. godine i ostale zemlje počele su istospolnim partnerima priznavati pojedina prava pa su dopustili i sklapanje braka. Jedna od prvih takvih država bila je Nizozemska koja je omogućila sklapanje istospolnog braka 2001. godine. Do 2013. godine, osim u Danskoj i Nizozemskoj, istospolni brak moguć je u Belgiji, Francuskoj, Islandu, Norveškoj, Portugalu i Švedskoj. U zemljama u kojima još uvijek ne postoji mogućnost sklapanja istospolnog braka, istospolnim partnerima omogućeno je formalno sklapanje njihove istospolne zajednice. Takve zajednice nemaju istu težinu kao brak, ali u nasljednopravnim učincima izjednačene su s brakom. Prema podacima iz 2013. godine, Hrvatska je jedina europska država u kojoj istospolni partneri nisu u mogućnosti sklopiti brak, a ni formalnu istospolnu zajednicu (Klasiček, 2013, 964/965).

2.4. Socijalna isključenost

Mnogi autori slažu se da je termin socijalne isključenosti maglovit, nejasan i višeznačan. Moguće je da pojedine zemlje poput Velike Britanije ili Južne Australije imaju vlastite službene definicije socijalne isključenosti pa je prema definiciji britanske vlade socijalna isključenost pojam za one situacije koje se mogu desiti ako manji ili veći broj ljudi pati od kombinacije povezanih problema kao što su nezaposlenost, neprikladne kvalifikacije, mali prihodi, loše stanovanje, visoka stopa kriminala, loše zdravlje ili raspad obitelji. Socijalna isključenost može se, ali i ne mora razviti iz kombinacije nabrojanih situacija. Bez obzira na činjenicu što se brojni autori ne mogu složiti oko univerzalne definicije socijalne isključenosti, ona može označavati neuspješnu integraciju jednog ili više sustava kao što su demokratsko-pravni, radno-tržišni, sustav socijalne dobrobiti te obiteljski i sustav lokalne zajednice. Isključenost je strukturalna karakteristika koja je rezultat odnosa moći i nejednakosti u društvu. Nemoguće je da ju kontroliraju isključeni pojedinci i skupine (Šućur, 2004, 2).

Isključenost pripadnika seksualnih manjina iz demokratsko-pravnog sustava odnosi se na nejednakost u odnosu na druge građane u demokratsko pravnom poretku. To podrazumijeva kršenje ljudskih, građanskih i političkih prava. Problem je što se identitet LGBT osoba ne smatra jednako vrijedan kao ostali identiteti (Šućur, 2004, 2). Kod pripadnika seksualnih manjina prisutno je kršenje ljudskih prava u što se ubraja pravo na ljudsko dostojanstvo, osobna sigurnost te nemogućnost ravnopravnog sudjelovanja u društvenim institucijama (Ustav Republike Hrvatske prema Vučković Juroš, 2015, 202). Prvi pomak pri postizanju građanske ravnopravnosti seksualnih manjina postignut je u Socijalističkoj Federativnoj Republici Hrvatskoj 1977. godine kad su dekriminalizirani homoseksualni odnosi. *ILGA-Europe Rainbow Map and Index* predstavlja jedinicu za mjerenje koliko se pojedine europske zemlje svojim zakonima i administrativnim praksama približavaju ostvarenju jednakih prava za seksualne manjine. Za Hrvatsku je 2014. godine izračunato 56% postignute jednakosti pa se Hrvatska nalazi na 12. mjestu od 49 europskih zemalja. Prosjek Europske unije iznosi 46%, a predvodi Velika Britanija s 82% dok se na dnu nalazi Ruska federacija sa 6% postignute jednakosti (ILGA-Europe prema Vučković Juroš, 2015, 202).

Isključenost iz radno-tržišnog sustava podrazumijeva onemogućenu ili otežanu ekonomsku integraciju što znači nemoguć ili otežani pristup zaposlenju i ekonomskim dobrima (Šućur, 2004, 2). Skrivanje vlastite spolne orijentacije nije prihvatljiva solucija u demokratskom i slobodnom društvu. Najčešće se radi o diskriminaciji pri zapošljavanju, posebice pri zapošljavanju za određene tipove poslova te diskriminaciji na radnom mjestu. Stoga je čest slučaj da pripadnici seksualnih manjina skrivaju svoju spolnu orijentaciju na radnom mjestu. Osobe koje su otvoreno LGBT susreću se s brojnim negativnim komentarima i stavovima na radnom mjestu, a oni koji to skrivaju osjećaju pritisak i brigu kako bi izbjegli neugodne komentare i situacije svojih kolega posebice jer skrivanje spolne orijentacije može imati posljedice na mentalno zdravlje LGBT osoba (Takacs prema Vučković Juroš, 2015, 207).

Isključenost iz sustava socijalne dobrobiti podrazumijeva neuspjelu socijalnu integraciju što znači otežani ili onemogućeni pristup naknadama ili uslugama što ih pruža država (Šućur, 2004, 2). Ovaj sustav podrazumijeva dva područja intervencije države, a to su obrazovanje i zdravstvo. Iako se ne može utvrditi da su LGBT osobe zakinute po pitanju obrazovanja, postoje dovoljno velike nejednakosti i diskriminacija te populacije. Potrebna je intervencija države kako bi se takve nejednakosti umanjile. U obrazovnom sustavu nedostaje edukacije, senzibiliteta nastavnika i učenika po pitanju prava seksualnih manjina te poštovanja različitosti. U sklopu obrazovnog sustava RH, 2012. godine predložen je modul zdravstvenog odgoja kad bi djeca u 7. razredu osnovne škole učila o prihvaćanju različitosti u seksualnosti, a dotaknulo bi se i pitanje seksualnih manjina te prisutnost omalovažavanja, nasilja i diskriminacije te skupine. Prijedlog je bio da se ponovno taj modul obrađuje i u 3. razredu srednje škole. Međutim, Ustavni sud je 2013. godine ukinuo zdravstveni odgoj. Izbacivanje tog modula može predstavljati problem za LGBT učenike za vrijeme obrazovanja. Brojke ukazuju na veliku stopu uznemiravanja za vrijeme školovanja iako treba imati na umu da bi brojke bile i veće da većina LGBT mladih ne skriva svoju spolnu orijentaciju (Vučković Juroš, 2015, 209).

Prevladavajuća heteronormativnost je glavni problem s kojim se susreću LGBT osobe u sustavu zdravstva. Ona se najčešće manifestira u neosjetljivosti zdravstvenih djelatnika na potrebe LGBT populacije ili u ponašanju osoba s kojim se LGBT pojedinci susreću u zdravstvenom sustavu (UNDP-Hrvatska prema Vučković Juroš, 2015, 210). Nejednakosti i diskriminacija mogu se odraziti na zdravlje LGBT pojedinaca. Ovakvi problemi mogu ostaviti posljedice na zdravlje i ekonomsku integritetnost LGBT osoba (Takacs prema Vučković Juroš, 2015, 208-210).

Isključenost iz obiteljskog sustava i sustava lokalne zajednice tiče se otežane interpersonalne integracije koja povećava vjerojatnost socijalne veze. To se odnosi na održavanje veza i odnosa s članovima obitelji, prijateljima, susjedima i sl. (Šućur, 2004, 2). LGBT pojedinci se već u obitelji susreću s nerazumijevanjem i isključivanjem posebice ako se radi o tradicionalnoj obitelji. Dolazi do emocionalnog i fizičkog nasilja od vlastite obitelji (Vučković Juroš, 2015, 211). Seksualne manjine uobičajeno su isključene iz lokalne zajednice. Iz tog razloga, ovu skupinu se često uspoređuje s jednom od najstigmatiziranijih skupina, a to su Romi. Stoga, većina hrvatskih ispitanika koji pripadaju homoseksualnoj populaciji, ne govori svojoj okolini o spolnoj orijentaciji ili rodnom identitetu. S ciljem izbjegavanja socijalne isključenosti, velik broj pripadnika LGBT populacije uključuje se u alternativne izvore emocionalne ili socijalne potpore. Tako dolazi do formiranja vlastitog identiteta. Ono što može predstaviti problem je nedostupnost alternativnih izvora svim pojedincima kao što su pripadnici iz manjih sredina (Dekić prema Vučković Juroš, 2015, 212/213).

Crkva predstavlja jednu od najutjecajnijih institucija koja ima utjecaj na formiranje konzervativnog javnog mnijenja i definiranje što je dozvoljeno, a što nije. Većina društva nije dovoljno utjecajna da bi njihovo javno kritiziranje stava crkve, drugačije razmišljanje ili javno priznavanje

istospolne seksualne orijentacije prošlo nekažnjeno. U tom smislu, ističe se pastor latvijske crkve Maris Sants. On je 2002. godine nekoliko puta bio fizički i verbalno napadnut zbog toga što je gay. U tom razdoblju, u Latviji isticale su se samo tri osobe koje su javno priznale da su gay. Njegova priča objavljena je u svim letonskim časopisima, a on je na kraju bio prisiljen preseliti se u Veliku Britaniju. Zbog stresa je gotovo izgubio vid (Mršević, 2009, 75).

2.5. Istospolne zajednice

U društvenim znanostima koristi se pojam „obitelji izbora“ kao oznaka za sve alternativne načine obiteljskog života koji se razlikuju od modernog heteroseksualnog nuklearnog obiteljskog modela. Obitelji izbora ne podrazumijevaju samo alternativni ili dodatni tip obiteljskog oblika već predstavljaju važnu ulogu u transformaciji moderne obiteljske institucije koja leži na heteroseksualnom roditeljstvu. Heteroseksualnost više nije jedina osnova roditeljstva. Ovim oblikom obitelji dolazi do uspostavljanja novih odnosa između bioloških i/ili društvenih roditelja, prijatelja i njihovih poznanika koji su u prošlosti isključivo pripadali heteroseksualnoj nuklearnoj obitelji. To podrazumijeva da je manje vjerojatno da će takve oblike obitelji obilježiti tradicionalni obrasci s unaprijed određenim obvezama i dužnostima (Švab, 2007, 43).

Prema Mršević (2008, 23) istospolni brak 2008. godine bio je zakonit u Nizozemskoj, Belgiji, Kanadi, Južnoj Africi te američkim državama Massachusetts, Kalifornija, Connecticut, Iowa, Novi Hampshire i Maine. U isto vrijeme, istospolnim zajednicama u 18 zemalja svijeta, nudi se neki oblik zakonitog priznanja. Ne priznavanje postojanja istospolnih zajednica i ignoriranje prava istih može se usporediti i izjednačiti s diskriminacijom na temelju spola, rase, godišta, nacionalnosti, religije, invalidnosti i sl.. Najčešće žrtve diskriminacije, nasilja, omalovažavanja i ismijavanja su djeca koja su članovi LGBT obitelji. Nažalost, ne priznavanje LGBT obitelji oštećuje prava djece dok su ta ista prava dostupna drugoj djeci.

Statistika pokazuje da je sklapanje istospolnih zajednica u Danskoj vrlo brzo napredovalo; u 6 godina registrirano je 2 083 istospolnih parova. Prema podacima muškarci češće stupanju u zakonski potvrđene istospolne zajednice (njih 1 449) u odnosu na žene (njih 634), a ženske istospolne zajednice puno su nestabilnije; puno veći broj ženskih partnera razveo se u odnosu na muškarce (Mršević, 2008, 24). Velika Britanija istospolne zajednice zakonski je priznala 2005. godine. To se pokazalo odličnim potezom s obzirom na to da je u godini dana zabilježeno više od 3 500 primjera sklapanja istospolnog partnerstva. Zanimljivo je da je čak 700 partnerstva sklopljeno prvog dana kad je zakon to odobrio (Mršević, 2008, 24). U Los Angelesu, početkom 2008. godine prikazani su rezultati istraživanja koji ukazuju da je u roku od 3 mjeseca otkako je Kalifornija 2008. godine legalizirala istospolne brakove, 11 000 parova sklopilo je isti. Iste godine u Kaliforniji zabilježeno je oko 17 000 istospolnih parova. Najviše LGBT osoba u Kaliforniji živi u San Francisku. Međutim, za zabranu istospolnih brakova, u Kaliforniji je

glasalo čak 52% biračkog tijela, a broj protivnika bio je još veći na Floridi i Arizoni. Na koncu je izglasana zabrana istospolnih brakova što nije bilo očekivano jer su rezultati tadašnjih istraživanja ukazivali da se više od polovine kalifornijskih građana s biračkim pravom suprotstavlja ukidanju istospolnih brakova. Takva odluka donesena je zbog birača iz afroameričkih i hispanskih zajednica. Ipak, u Kaliforniji bit će dopušteno sklapanje građanskog partnerstva u općini dok u Floridi i Arizoni to nije moguće (Mršević, 2008, 24). Na temelju zakona o registriranom partnerstvu, brojne europske i skandinavske zemlje pružile su mnoga prava i obveze braka istospolnim partnerima. Te zemlje podrazumijevaju Andoru, Češku, Grenland, Dansku, Finsku, Francusku, Njemačku, Island, Luksemburg, Novi Zeland, Norvešku, Sloveniju, Švedsku, Švicarsku te Veliku Britaniju. Zajednički život istospolnih partnera omogućen je u zemljama kao što su Austrija, Kolumbija, Hrvatska, Mađarska, Izrael, Portugal te dijelovi Australije, Italije i SAD-a. Švedska je 2009. godine postala sedma država koja je zakonski usvojila istospolni brak (Mršević, 2008, 25/26).

Po pitanju uvažavanja i prijateljstva prema homoseksualcima, 2008. godine postojala je znatna razlika između Istočne i Zapadne Europe. Homoseksualni odnos diskriminiran je u cijeloj Istočnoj Europi pa ni istospolni brakovi nisu mogući. Potpuni kontrast po pitanju sklapanja istospolnih zajednica pruža Nizozemska, kao vrlo liberalna država i Poljska, vrlo religiozna zemlja u kojoj je snažan utjecaj Katoličke crkve pa je prihvaćanje homoseksualaca gotovo pa nemoguće. Zemlje koje su vrlo slične Poljskoj klimi su Litva i Letonija. Države koje su dio Europske Unije otvorenije su prema istospolnim zajednicama. To nije pravilo, međutim u tim zemljama bilježi se znatni napredak u stavovima prema lezbijkama i gayevima (Mršević, 2008, 25). Vermont je prva država SAD-a koja je 2000. godine donijela zakonske odredbe o građanskoj zajednici koja istospolnim partnerima omogućava sve povlastice, odgovornost i zaštitu koju imaju bračni partneri. Stanovnici Vermonta pozitivno su podržali zakonsko sklapanje istospolnih brakova te je velik broj istih sklopljen (Mršević, 2008, 29).

2.5.1. Utjecaj medija na percepciju istospolnih zajednica

Neke poznate osobe koje su se javno deklarirale kao homoseksualne osobe su pjevač Freddy Mercury koji je javnosti objavio da je gay 1974. godine, sportašica Martina Navratilova koja se predstavila kao lezbijka 1991. godine te pop zvijezda Elton John. Drew Barrymore i Angelina Jolie javnost su suočile s činjenicom da su biseksualke. Glumica i voditeljica Ellen DeGeneres 1997. godine izjasnila se da je lezbijka i od tada mediji prate razvoj njezinog ljubavnog života. Općenito, a posebno kod seksualne orijentacije poznatih i slavni osoba, mediji imaju dominantnu ulogu. Naime, porastom broja poznatih ličnosti koje više ne skrivaju svoju seksualnu orijentaciju, mediji sve češće izvještavaju o homoseksualnim vezama između poznatih osoba, sklapanja njihovih brakova, ali i njihovim iskustvima. Veliki utjecaj na mijenjanje definicije „normalnosti“ nemaju samo pojedinci koji su se deklarirali kao LGBT osobe već i način na koji su homoseksualci prikazani u medijima. Postoje tekstovi koji na

homoseksualnost gledaju kao nešto što se podrazumijeva, zatim postoje tekstovi koji na to gledaju kao na nešto neobično, ali isto tako postoje oni koji samo razmatraju pitanja o njoj. Osim tekstova i časopisa, postoje filmovi i serije koje oslikavaju homoseksualnost. U serijama poput *Will i Grace* te *Sex i Grad*, homoseksualnost je prikazana kao nešto najnormalnije, ne problematizira se već se na to gleda ravnopravno heteroseksualnim vezama što nije bio slučaj u filmskoj produkciji do tad. Zahvaljujući raznolikoj ponudi i medijskoj pozornosti, širok spektar gledatelja na homoseksualce i lezbijke počeo je gledati kao normalne osobe (Mršević, 2009, 62/63). Također, ističu se i sportaši koji su se javno deklarirali kao gay-evi ili lezbijke – na njih su homoseksualci izrazito ponosni. Naime, na Olimpijadi u Kini 2008. godine, sudjelovalo je gotovo 11 000 sportaša od kojih samo njih 10 nije krilo svoju seksualnu orijentaciju. Od njih 10, samo je Matthew Mitcham osvojio zlatnu medalju. Pretpostavka je da se puno više homoseksualnih osoba natjecalo, ali da se zbog stigme društva i medija boje javno priznati (Mršević, 2009, 65).

2.6. Djeca u istospolnim zajednicama

Mnoga istraživanja pokazala su da nema razlike u odrastanju djece koju podižu istospolni partneri od djece koju podižu heteroseksualni partneri. Suvremeno doba u kojem se nalazimo predlaže odgoj djece u netradicionalnim i nepotpunim obiteljima. Podaci ukazuju na to da samohrani roditelji koji posvoje dijete te istospolni partneri jednako dobro mogu podići djecu kao i heteroseksualne obitelji. Bitno je istaknuti da seksualna orijentacija roditelja nije presudna niti utječe na razvoj djeteta stoga je važna okolina u kojoj dijete odrasta, pažnja, ljubav i briga. Bez obzira na seksualnu orijentaciju roditelja, djeca koja rastu u dobroj sredini imaju prihvatljivo ponašanje. Seksualna orijentacija nije dokaz (ne)spособnosti da se bude roditelj. Biološka povezanost roditelja i djece ne mora podrazumijevati dobru i kvalitetnu vezu među njima (Mršević, 2008, 32/33).

Nadalje, Mršević ističe kako brojna istraživanja dokazuju da samohrani roditelji, roditelji posvojenog djeteta, lezbijske majke i homoseksualni očevi, ali i istospolni parovi mogu formirati obiteljsku atmosferu te odgojiti zdravu i dobro prilagođenu djecu. Lezbijke i homoseksualci, u bilo kakvom smislu, sposobni su i podobni biti roditelji puni ljubavi, razumijevanja i pažnje poput heteroseksualnih roditelja. Djeci je najvažnije da odrastaju kao sretna, zdrava, prilagođena i bez stresa. Istraživanja potvrđuju da je za djecu najvažnije da odrastaju u obiteljskoj atmosferi s minimalno svađa, maksimalnom podrškom te u dobrim odnosima između djece i roditelja. Homoseksualni roditelji u mogućnosti su pružiti djeci potreban dom i svu ljubav. Ono što djeci svakako nije potrebno jest diskriminacija. Sva djeca trebaju imati jednake društvene mogućnosti s ciljem ostvarenja svog maksimalnog razvitka. Stoga, djeci homoseksualnih partnera ne smiju se uskratiti povlastice poput zdravstvene zaštite, obrazovanje, životni standard i sl.. Ne smiju im se uskraćivati povlastice i zaštita koju imaju druga djeca (Mršević, 2009, 82-85).

Znanstveno je dokazano da se djeca koja odrastaju s istospolnim roditeljima, suočavaju s „fazom teškoća“. Teško im je shvatiti zbog čega je njihova obitelj drugačija od obitelji druge djece. Međutim, to je dio odrastanja, ali i iskustvo koje će im pomoći kasnije u životu. Bitno je da djeca istospolnih partnera odrastaju sretna i bez stresa. Kao i u svakoj obitelji, u obitelji istospolnih partnera na minimum treba svesti svađe, a na maksimum podršku i blizak odnos djeteta i roditelja. Istraživanja potvrđuju da su djeca rođena u lezbijskim parovima bez obzira jesu li začeta prirodno ili umjetno, zdrava i dobro prilagođena. Psihološki testovi ne pokazuju nikakve razlike u odnosu na drugu djecu. Porast djece lezbijskih parova istaknut je 90-ih godina kad dolazi do tzv. lezbijskog *baby booma*. Jedan od razloga je veća pristupačnost klinikama za umjetnu oplodnju i bankama sperme što omogućava povećanje anonimnih donatora (Mršević, 2008, 33-35). Nastavnici u školama koje pohađaju ta djeca složili su se s tom tvrdnjom. Djeca koju podižu istospolni partneri ne pate od mentalnih poremećaja više nego djeca koju podižu otac i majka. Međutim, djeca koju odgajaju istospolni partneri često su predmet ismijavanja druge djece. Živimo u društvu u kojem još uvijek nije postalo uobičajeno da se poštuju razlike. Sva djeca mogu imati loših iskustava, ali na njih to neće ostaviti psihološke ožiljke ili probleme s mentalnim zdravljem. Unatoč brojnim predrasudama da će istospolni brakovi dovesti do širenja prostitucije, poligamije i incesta, dokazano je da ne postoje nikakvi racionalni razlozi koji to mogu potvrditi. Češka istraživanja dokazala su da je za djecu bolje da odrastaju u istospolnim obiteljima nego u domovima za napuštenu djecu. Havajska istraživanja potvrdila su da nema nikakve značajne razlike ako djecu odgajaju roditelji istog spola. Partneri istog spola imaju sve predispozicije da odgajaju djecu koja će biti sretna, zdrava, zadovoljna i prilagođena (Mršević, 2008, 35-38).

Švab ujedno ističe kako se često raspravlja o odgoju djece lezbijskih parova i obitelji. Protivnici lezbijskih obitelji često navode da će lezbijsko roditeljstvo ostaviti negativne posljedice na djetetu što znači da će to utjecati na njegov psihološki razvoj. Polazište takvih argumenata je teorija modela uloga koja podrazumijeva tvrdnju o potrebi prisutnosti muškarca kao muškog uzora djetetu. Iako postoje tvrdnje da u lezbijskim obiteljima nema dovoljno kontakta s ocem, postoje tvrdnje da je štetno za dijete ako ima previše kontakta s ocem – u slučaju su-roditeljstva gay i lezbijskih obitelji. To su argumenti koji se gotovo uvijek javljaju kad se razmatra obiteljski oblik ili način života koji se razlikuje od modela heteroseksualne nuklearne obitelji. Autorica tvrdi da nema posebnih razlika između djece koja su u ranom djetinjstvu odrasla u heteroseksualnim obiteljima i tek u djetinjstvu ušla u reorganizirane lezbijske obitelji i one djece koja su rođena u lezbijskim obiteljima ili su živjela u njima još od djetinjstva. Djeca iz heteroseksualnih obitelji mogu se suočiti s dodatnom stigmatizacijom zbog odvajanja roditelja od stigmatizacije zbog homoseksualne orijentacije roditelja. Međutim, često bake i djedovi ne prihvaćaju majčinu partnericu kao roditelja djeteta, a nerijetko se djeca lezbijskih obitelji suočavaju s homofobijom. S obzirom na to da su gay-evi i lezbijke općenito suočeni s procesom otkrivanja svoje seksualne orijentacije, njihova se djeca također suočavaju s otkrivanjem seksualne orijentacije svojih roditelja (Švab, 2007, 47/48). Stoga je vrlo važna potpora brojnih članova obitelji koja je gotovo uvijek prisutna

kod djece heteroseksualnih partnera. Ona imaju razne zakonske povlastice kao što su zdravstvena zaštita, porezne olakšice za roditelje, javna pomoć roditeljima, dječji dodatak, alimentaciju, nasljedna prava članova obitelji i sl. stoga je bitno da sva djeca imaju iste društvene mogućnosti. Djeci homoseksualnih roditelja ta ista prava ne smiju se uskratiti. Tu se ubraja i zdravstvena zaštita, obrazovanje, životni standard. Djeca istospolnih partnera trebaju biti potpuno jednaka djeci heteroseksualnih roditelja (Mršević, 2008, 38/39). Predrasude homofobnog tipa čest su uzrok nepovjerenja prema istospolnim zajednicama pa se negiraju mogućnosti da takve zajednice budu zakonski priznate kao okvir za podizanje djece (Mršević, 2008, 41).

2.6.1. Donatori sperme

Kasno moderni trendovi pluralizacije obiteljskog života obuhvaćaju razne načine organiziranja obiteljskog života i roditeljstva u što je uključen i tzv. „gayby boom“. U zapadnim zemljama sve više homoseksualnih parova uz samohrane homoseksualce i lezbijke odlučuje se na roditeljstvo i obiteljski život. Njihova odluka o roditeljstvu dovodi do preispitivanja definicije muškosti, očinstva te dominantne rodne i seksualne norme gay kulture. Lezbijske obitelji često preoblikuju ulogu oca; u smislu stvarne prisutnosti, sudjelovanja oca u obiteljskom životu ili u svakodnevnom odgoju i njezi djeteta. U modernoj heteroseksualnoj nuklearnoj obitelji uloga oca definirana je kao glava obitelji, muški uzor, onaj koji brine o materijalnim potrebama obitelji međutim moguće je da su u manjoj mjeri angažirani oko brige o djeci u usporedbi s majkom djeteta ili partnericom. Unutar lezbijske obitelji, uključivanjem oca kao aktivnog roditelja u svakodnevni život dolazi do širenja takve vrste obitelji. One lezbijke koje imaju djecu iz prijašnjih heteroseksualnih veza, formiraju i definiraju nove roditeljske odnose u kontekstu procesa reorganizacije obitelji i obiteljskih odnosa (Švab, 2007, 43/44).

Radikalnije preoblikovanje pojmova očinstva i identifikacije roditeljskih odnosa odvija se kod lezbijskih parova koji odlučuju o djetetu tako što koriste spermom poznatog ili nepoznatog donatora. U tom slučaju, lezbijke ili lezbijski parovi s jedne strane održavaju sadašnji dominantni diskurs o očinstvu koji definira njihove odluke o roditeljstvu i očinstvu (da uzmu poznatog donatora, to može biti povezano s važnosti koja se daje biološkoj/genetskoj vezi djeteta s ocem) dok se s druge strane ističe subverzivna uloga jer preoblikuju te diskurse u kontekst lezbijskog roditeljstva stvarajući nova značenja i prakse očinstva, roditeljstva i obiteljskih odnosa (Švab, 2007, 44). Donovan govori o tri aspekta prisilnog preseljenja značenja roditeljstva i očinstva u lezbijskim obiteljima (Donovan prema Švab, 2007, 44):

1. razlika između biološkog i društvenog očinstva,
2. odvajanje roditeljstva od dominantnog društvenog značenja roda,
3. odvajanje majčinstva i očinstva od ideje zajedničkog prebivališta.

S obzirom na to da uloga majke više nije povezana s ocem u seksualnom smislu, društvena uredba o obitelji kao o neo-lokalnoj rezidencijalnoj jedinici se poništava. U slučaju lezbijskih obitelji, trenutak

razdvajanja biološkog i društvenog roditeljstva stvoren je na razini odluke o tome hoće li biološki otac djeteta biti poznat ili neće. U slučaju da je donor sperme poznat, on se može definirati samo u biološkom smislu – kao biološki otac koji ne prihvaća svoju društvenu očevu ulogu i nije uključen u roditeljstvo ili kao poznati donor sperme koji preuzima aktivnu očinsku ulogu. Nekoliko čimbenika utječe na odabir poznatog ili nepoznatog donatora sperme te na njegovo daljnje uključivanje u roditeljstvo u svakodnevnom životu lezbijske obitelji. Nacionalni društveni i institucionalni konteksti utječu na pitanja važna za lezbijske roditelje. Odluke lezbijki o nepoznatom donatoru i njegovoj ulozi u roditeljstvu otkrivaju barem dvije stvari: važnost koja je pripisana biološkim aspektima roditeljstva ili biološka povezanost djeteta s roditeljima i važnost koja je pripisana razini sudjelovanja donatora u roditeljstvu (Švab, 2007, 44/45).

Donošenje odluke o donatoru sperme ne odnosi se samo na njegov nepoznati identitet već i na njegovu seksualnu orijentaciju. Švedsko-irska istraživanja pokazuju da se lezbijke često odlučuju za gay donatora. Jedan od razloga ovakve odluke je zajednička povijest ugnjetavanja kroz homofobnu diskriminaciju kao i uvjerenje da su gay očevi više predani djeci te pouzdaniji od heteroseksualnih muškaraca. Lezbijske iz Irske izrazile su strah od heteroseksualnih muškaraca koji su izgubili interes za svoju djecu. Gay-evi se smatraju boljim primjerom muškosti za djecu jer izazivaju hegemonističke prikaze muškosti što je navedeno kao prednost. Prema irskim lezbijkama, negativan aspekt odabira gay osobe kao donatora je njegova ranjivost u pravnim postupcima vezanim za skrbništvo. Gay donatori iskazali su da je njihova odluka da doniraju vlastitu spermu odraz solidarnosti s lezbijkama i spremnost da im se pomogne stvoriti obitelj te mogućnost da i oni sami postanu očevi. Oblik ili način organiziranja roditeljstva ovisi o tome kako je definiran odnos između biološkog i društvenog majčinstva. U lezbijskom partnerstvu, oba partnera mogu preuzeti ulogu majke, najčešće zato što se prakse koje oboje rade u svakodnevnom životu odnose na fizičku i emocionalnu brigu te odgovornost za dijete. G. A. Dunne otkrio je da je zalaganje za obitelj ravnomjernije raspodijeljeno između lezbijskih nego kod heteroseksualnih parova. Kod lezbijskih partnera veće su mogućnosti fleksibilnijeg pristupa zbog nepostojanja očekivanih rodnih uloga (Švab, 2007, 45/46).

U donošenju odluke o poznatom donatoru navode se glavna dva razloga, a time i definicija razine sudjelovanja oca u svakodnevnom životu obitelji. Mišljenje nekih lezbijskih roditelja je da otac mora biti uzor djetetu, posebno ako se radi o dječaku pa iz tog razloga mora biti prisutan u njegovom svakodnevnom životu. Iako se smatra da tu ulogu može odigrati bilo koji muškarac u djetetovom životu, neke lezbijke sklonije su da je to ipak biološki otac djeteta. Drugi razlog odnosi se na to da poznati donator bude „sinonim“ aktivne roditeljske uloge. Neke od prednosti uključivanja donatora u roditeljstvo odnose se na osobne prednosti tako što lezbijski parovi provode više vremena zajedno bez djece i tako usmjeravaju više energije u svoj partnerski odnos, interese i aktivnosti. Međutim, aktivna uloga oca u roditeljstvu u svakodnevnom životu ne smatra se uvijek pozitivnom. Naime, otac kao „treći roditelj“ donosi dodatnu složenost obiteljskim odnosima. Neke lezbijke ističu kako je otac donator previše

uključen te bi imao veće pravne prednosti u slučaju želje za skrbništvom zbog svoje heteroseksualnosti (u slučaju da se ne radi do gay donatoru – roditelju) što znači da bi mogao ugroziti partnerstvo obje majke. Odnos tri ili više roditelja u obitelji naziva se višestrukim roditeljstvom i podrazumijeva fenomen koji je tek u nastajanju (Švab, 2007, 46/47).

U onim europskim zemljama u kojima je natalitet vrlo nizak, istospolne zajednice smatraju se važnim demografskim potencijalom za stvaranje obitelji i podizanje djece. Određene europske, ali i druge zemlje pravno su regulirale tu mogućnost. To podrazumijeva određenu zaštitu i unaprjeđenje ljudskih prava seksualnih manjina, ali i poticaj rađanja djece u takvim zajednicama. Brojna istraživanja potkrijepila su tvrdnju da je za dobar odgoj djeteta potrebna kvaliteta roditeljstva, a ne njihov seksualni identitet. Procjenjuje se da bi u Njemačkoj godišnje bilo rođeno 10 000 djece više od trenutnog u slučaju kad bi se na istospolne partnere gledalo jednako kao što se gleda na heteroseksualne. Umjetna oplodnja lezbijki nije zakonski onemogućena međutim brojni liječnici nisu otvoreni ka tim mogućnostima. Stoga, brojni partneri taj proces obavljaju u Španjolskoj, zemlji koja je puno više otvorena takvim idejama. Protest je gotovo pa uvijek prisutan u takvim situacijama – kad su istospolni partneri zakinuti za one aktivnosti koje su omogućene heteroseksualnim partnerima. Na taj način, istospolni partneri isključeni su iz mogućnosti pristupa pravno reguliranim bankama sperme i mogu koristiti one banke koje se oglašavaju na internetu te nisu provjerene i lišene od HIV virusa ili nekih drugih bolesti. Jedna od mogućnosti na koju se odlučuju istospolni parovi tiče se sperme konkretnog muškarca koji za zamjenu traži seks ili novac. Međutim, traženje pouzdanog i zdravog muškarca je vrlo teško pa nije nemoguće da se jedan muškarac koristi kod više parova. Nevladine organizacije trude se osigurati homoseksualnim partnerima pristup pravno reguliranim bankama sperme iako je taj proces u razvoju te nekad vrlo težak i stresan (Mršević, 2009, 18/19).

2.7. Pregled dosadašnjih istraživanja

2.7.1. Istraživanja homoparentalnosti

Krajem 70-ih i početkom 80-ih godina 20. stoljeća počela su se provoditi istraživanja homoparentalnosti. S vremenom, dolazi do velikog napretka istraživanja djece koju odgajaju istospolni partneri u odnosu na djecu koju odgajaju heteroseksualni partneri. Pojam homoparentalnosti postaje vrlo važan jer se sve više propituje jesu li djeca koju odgajaju istospolni partneri (majke lezbijke ili očevi gay-evi) u lošijim pozicijama od djece koju odgajaju heteroseksualni roditelji. Odgovor na to pitanje izložile su znanstvene studije različite kvalitete i medijske eksponiranosti. Najviše pozornosti privukla su kvantitativna istraživanja koja su rađena na velikim uzorcima. U radu autorice Vučković Juroš iz 2017. godine, uspoređuju se sve kvantitativne studije koje su provedene na velikim slučajnim uzorcima i objavljene do početka 2017. godine u recenziranim časopisima. U početku su se provodila istraživanja obitelji lezbijki gdje su djeca pretežito bila rođena u prethodnim heteroseksualnim vezama majki. U tom razdoblju, najviše se istraživala podjela poslova, roditeljsko ulaganje i rodne uloge unutar obitelji (Biblarz i Savci prema Vučković Juroš, 2017, 68). Fokus je bio na malim, prigodnim uzorcima što tumači društveni kontekst koji je tad bio na snazi kad nije bilo institucionalnog prepoznavanja istospolnih parova pa su i takve obitelji bile nemoguće. Skupine lezbijki i gay-eva svrstavale su se u ranjive i teško dostupne skupine (Vučković Juroš, 2017, 66-68).

Napredak je vidljiv početkom 21. stoljeća, kad dolazi do institucionalnih promjena koje su omogućile prepoznavanje prava LGBT pojedinaca i obitelji u brojnim zapadnim zemljama. Predmet istraživanja postalo je planirano roditeljstvo istospolnih parova ili osoba homoseksualne orijentacije (Biblarz i Savci prema Vučković Juroš, 2017, 69). Istraživanja su i dalje fokusirana na lezbijke i njihovu djecu, međutim sve više su se uključivali i očevi gay-evi. U tom razdoblju, istraživanja su postala metodološki naprednija te su u američkom kontekstu nastala i prva istraživanja obitelji istospolnih partnera na velikim nacionalno-reprezentativnim uzorcima (Vučković Juroš, 2017, 69). S vremenom, do većeg izražaja dolaze i ishodi (psihosocijalni i obrazovni) djece koja su dio istospolnog braka/zajednice te su se njihovi ishodi počeli uspoređivati s ishodima djece iz raznospolnih parova ili roditelja heteroseksualne orijentacije (American Sociological Association prema Vučković Juroš, 2017, 69). S obzirom na to da je pojam homoparentalnosti jako kontroverzan u društvu, tako su i istraživanja homoparentalnosti stvorila razne nesuglasice među društvenim znanostima. Prvo pitanje je pokazuju li postojeća istraživanja razlike u ishodima djece istospolnih i raznospolnih partnera. Američke profesionalne organizacije psihologa i sociologa utvrdile su da se znanstvena zajednica slaže da nema statistički značajnih razlika u ishodima djece (American Sociological Association prema Vučković Juroš, 2017, 69/70). Manja skupina autora kao što su Marks i Allen, smatraju da je nemoguće raspravljati o znanstvenom konsenzusu o izostanku razlika u štetnim ishodima djece istospolnih i raznospolnih partnera. Svoje prigovore utemeljili su na metodološkim „slabostima“ i problematičnim uzorcima većine postojećih studija. Smatraju da se trebaju razmatrati isključivo kvantitativna istraživanja koja su

provedena na velikim slučajnim uzorcima, ali i istraživanjima koja bi tek trebalo provesti kao što su longitudinalna istraživanja na slučajnim uzorcima. Takvo odbacivanje rezultata kvalitativnih istraživanja neprihvatljiv je argument u okviru društvenih znanosti. Kvalitativna istraživanja nužna su za razumijevanje bilo kojeg društvenog fenomena, ona mogu identificirati dublju strukturu društvenih fenomena ili objasniti mehanizme koji dovode do njihovih uspostavljanja ili promjena (Vučković Juroš, 2017, 70).

Susan Golombok provela je prva istraživanja obitelji lezbijki identificiranih kombinacijom slučajnog uzorkovanja i metode snježne grude. Prvom valu kvantitativnih istraživanja homoparentalnosti na slučajnim reprezentativnim uzorcima pripadaju američka istraživanja koja su od 2004. do 2009. godine objavili Wainright i suradnici, Fedewa i Clark. To su prva istraživanja koja su se temeljila na velikim nacionalno reprezentativnim slučajnim uzorcima. U istraživanjima spomenutih troje autora, sudjelovalo je manje od 100 djece. Takav uzorak odredio je broj djece istospolnih partnera iako su u uzorak bila su uključena i djeca raznospolnih partnera. Njihova istraživanja uspoređivala su obrazovne i psihosocijalne ishode djece istospolnih i raznospolnih parova te među njima nisu pronašli statistički značajne razlike. Drugi val kvantitativnih istraživanja homoparentalnosti čini Rosenfeldovo istraživanje iz 2010. godine. U tom istraživanju je po prvi put korišten veliki nacionalni reprezentativni uzorak. Autor se koristio podacima američkog popisa stanovništva iz 2000. godine. Uzet je uzorak od 761 279 slučajno odabrane djece od kojih je 3 502 djece bilo istospolnih partnera. Rezultati njegove analize upućuju na zaključak da, kad se kontroliraju sociodemografska obilježja i čimbenici školskog (ne)uspjeha (obrazovanje roditelja), nema statistički značajnih razlika u obrazovnim ishodima djece istospolnih i raznospolnih partnera (Vučković Juroš, 2017, 72-80).

Autorica Švab (2007, 47) iznijela je rezultate empirijskog istraživanja o lezbijskom roditeljstvu. Istraživanje pokazuje da se s aspekta psihološkog razvoja, djeca u lezbijkim obiteljima ne razlikuju od druge djece pa se tako odbacuju pretpostavke o negativnim utjecajima homoseksualne orijentacija roditelja na djetetov psihološki razvoj. Rezultati istraživanja potvrdila su da su razlike u obiteljskim odnosima, kvaliteta odnosa te komunikacija između roditelja i djece uglavnom pozitivne. Prikazana je uključenost majčinog ženskog partnera u svakodnevnu brigu o djetetu/djeci te je briga u lezbijkim obiteljima mnogo intenzivnija nego uključivanje očeva u heteroseksualnim obiteljima. Ponekad je djeci u lezbijkim obiteljima lakše prihvatiti majčinog novog partnera nego djeci u heteroseksualnim obiteljima da prihvate majčinog novog muškog partnera. Istraživanje potvrđuje da novu majčinu partnericu djeca shvaćaju kao dodatnog roditelja, a ne zamjenu za oca. U nekim slučajevima djeca ostvaraju bliži odnos s novom majčinom partnericom nego s ocem. Djeca koja žive u istospolnim zajednicama ostvaruju sposobnost prihvaćanja i uvažavanja ljudskih razlika, odgovorniji su i nisu podložni predrasudama.

Prema Patterson (2006, 241/242), istraživanja o djeci čiji su roditelji lezbijke ili gay-evi započela su istraživanjima koja su se fokusirala na slučajeve gdje su djeca rođena u heteroseksualnim brakovima.

Nakon razvoda heteroseksualnih roditelja, djeca su počela živjeti s razvedenim lezbijskim majkama. Brojni istraživači usporedili su razvoj djece razvedenih lezbijskih majki s djecom razvedenih heteroseksualnih majki i dobili nekoliko bitnih razlika. Kao primjer uzela se obitelj Bay Area, u kojem je autorica Patterson proučavala djecu između 4 i 9 godina koju su rodile ili posvojile majke lezbijke. Podaci su prikupljeni tijekom kućnih posjeta. Rezultati upitnika i intervjua pokazali su da djeca imaju normalne kontakte s odraslim osobama oba spola, unutar i izvan obitelji. Sklonosti djece za istospolnim prijateljima i takvim aktivnostima jednaka su onima druge djece njihove dobi. Organizacija *Child Behavior Checklist* (CBCL) potvrdila je da se radi o normalnim ponašanjima djece. Iz toga slijedi zaključak da majke lezbijke odgajaju zdravu djecu. Međutim, postavlja se pitanje jesu li ispitanici koji su sudjelovali u istraživanju bili dobro prilagođeni i pripremljeni te bili reprezentativniji uzorak dao drugačije rezultate? Iz tog razloga, Ray Chan, Barbara Raboy i autorica Charlotte Patterson, provele su istraživanje u suradnji s Kalifornijskom bankom za spermu. U banku su bile uključene lezbijke i heteroseksualne žene. Kalifornijska banka sperme omogućila je i lezbijskim i heteroseksualnim skupinama da jedan biološki roditelj bude povezan s djetetom, a drugi ne. U istraživanju su sudjelovali svi korisnici Kalifornijske banke sperme koji su imali djecu od 5 i više godina, a uzorak je činio 80 obitelji, 55 lezbijskih i 25 heteroseksualnih. Rezultati su pokazali da su djeca lezbijki i heteroseksualnih roditelja iskazali visoke razine društvene kompetencije te nisku razinu problema s roditeljima. Roditeljska seksualna orijentacija nije povezana s prilagodbom djece u društvu već je bitno da dijete ima dobar odnos s roditeljem te da u tom odnosu dobije dovoljno ljubavi, pažnje i brige. Stoga, mjere prilagodbe djece nisu povezane s roditeljskom seksualnom orijentacijom. Međutim, postavlja se pitanje hoće li pokazati drugačiji rezultati u starijem, raznolikijem uzorku? Stoga, uzeti su podaci iz National Longitudinal Study of Adolescent Health (Add Health) gdje je bilo moguće pristupiti velikom, etnički raznolikom i reprezentativnom uzorku od 12 000 američkih adolescenata i njihovih roditelja. Podaci su se prikupljali anketom, a roditeljima se postavilo pitanje o spolu njihovog partnera. 44 osobe od 12 do 18 godina živjele su s istospolnim roditeljima. Uspoređeni su s ostatkom koji živi s heteroseksualnim roditeljima. Rezultati su pokazali nekoliko razlika u prilagodbi adolescenta koji žive s istospolnim roditeljima i onih koji žive s heteroseksualnim roditeljima. Nema značajnih razlika po pitanju psihološke dobrobiti, uspjeha u školi i ljubavnih odnosa. Jedina razlika je da su oni s istospolnim roditeljima osjećali veću povezanost s ostalim kolegama u školi i te iste kolege favoriziraju mlade koji žive s istospolnim parovima. Rezultati ukazuju da je roditeljska seksualna orijentacija manje važna od kvalitete obiteljskih odnosa. Mladima je važnija kvaliteta svakodnevne interakcije i snaga odnosa koju imaju s roditeljima nego njihov spol. To znači da istospolni roditelji mogu odgojiti sretne i zadovoljne adolescente ako imaju blizak i dobar odnos. Ovi rezultati i njihova interpretacija potvrđena je u Ujedinjenom Kraljevstvu, Europi i SAD-u (Patterson, 2006, 242/243).

2.7.2. Istraživanja socijalne isključenosti seksualnih manjina

Prema podacima EU LGBT istraživanja (EU LGBT Survey) koju je provela *Agencija EU-a za temeljna prava (European Union Agency for Fundamental Rights – FRA)*, analizira se socijalna isključenost seksualnih manjina. Istraživanje se provelo 2012. godine u 28 zemljama Europske unije, ali i u Hrvatskoj. Radi se o najopsežnijem istraživanju takve tematike u kojem su sudjelovale 93 079 punoljetne osobe koje su se identificirale kao gay-evi, lezbijke, biseksualci i trans osobe (FRA prema Vučković Juroš, 2015, 200). Koristio se anonimni online upitnik s pitanjima zatvorenog tipa te pitanja s mogućnosti više odgovora. Ispitivala su se mišljenja javnosti prema LGBT osobama, o reakcijama na homofobiju, o vlastitim iskustvima i doživljajima diskriminacije, nasilja, o reakcije okoline na pripadnike LGBT osoba te svjesnost vlastitih prava. Sudionici istraživanja bili su članovi LGBT populacije koji su sami odlučili sudjelovati u istraživanju. Iz toga slijedi da uzorak nije reprezentativan. S obzirom na to da se radi o opsežnom istraživanju, fokus je usmjeren na pregled rezultata hrvatskih LGBT ispitanika. Hrvatski uzorak čini 1 197 LGBT pojedinaca, 50% hrvatskih ispitanika su gay, 19% lezbijke, 22% biseksualne osobe, a 9% transrodne osobe. Većinu hrvatskih ispitanika čine muškarci, točnije njih 68% te se pretežito radi o mlađim, obrazovanim i bolje ekonomski stojećim ispitanicima (FRA prema Vučković Juroš, 2015, 200/201).

Prema EU LGBT istraživanjima iz 2012. godine, interpretirani su sljedeći rezultati. Naime, 18% hrvatskih LGBT ispitanika odgovorilo je da je u godini dana doživjelo uznemiravanje i to više od 10 puta. U najvećoj mjeri radi se o vrijeđanju, ismijavanju, raznim ponižavanjima te drugim negativnim komentarima. Uglavnom se radi o nepoznatim zlostavljačima, osobama iz škole/fakulteta ili tinejdžerima. Čak 62% hrvatskih ispitanika izbjegava određena mjesta zbog straha od negativnog iskustva, a 73% ispitanika ne drži se za ruke sa svojim istospolnim partnerom (Zagreb Pride prema Vučković Juroš, 2015, 205). Također, 15% hrvatskih ispitanika bilo je u doticaju s diskriminacijom na osnovi spolne orijentacije ili rodnog identiteta pri traženju posla u godini dana dok se 24% ispitanika u istom vremenskom periodu osjetilo diskriminiranim na radnom mjestu. Samo 9% hrvatskih ispitanika otvoreno je o svom LGBT identitetu na poslu dok njih 46% to skriva. Visok je postotak onih ispitanika (79%) koji na svom radnom mjestu skriva svoju spolnu orijentaciju od šefa ili šefova (Zagreb Pride prema Vučković Juroš, 2015, 206/207). Čak 31% hrvatskih ispitanika za vrijeme svog školovanja kad još nisu bili punoljetni, doživjeli su negativne komentare ili ponašanje zbog svoje spolne orijentacije ili rodnog identiteta. Stoga više od polovine ispitanika (njih 66%) skriva svoju spolnu orijentaciju (Bijelić i Hodžić prema Vučković Juroš, 2015, 209/210). Također, 12% ispitanika odustalo je od terapije zbog straha od diskriminacije ili netolerancije. Zbog loše reakcije na njihovu spolnu orijentaciju, 5% ispitanika promijenilo je liječnika, 4% liječnika zanemarilo je njihove specifične potrebe, a postotak je isti kao i kod onih koji su prisiljeni na određene medicinske ili psihološke testove. Čak 67% ispitanika nije otvoreno prema svome liječniku o svojoj spolnoj orijentaciji ili rodnom identitetu. Također, 9% hrvatskih ispitanika bilo je zlostavljano od člana/ova obitelji ili kućanstva, a 44% ispitanika nije otvoreno o svojoj spolnoj orijentaciji ni s jednim

članom obitelji dok je svega 30% otvoreno s jednim dijelom obitelji. To ukazuje na velik problem jer zatvorenost prema vlastitoj obitelji može jako utjecati na razvoj i ponašanje pojedinca (Juras prema Vučković Juroš, 2015, 210).

Prema istraživanju iz 2013. godine koje su provodili LBGT udruga Zagreb Pride, LORI i Queer Sport Split sudjelovalo je 690 ispitanika. Prema rezultatima studije, 8% sudionika prijavilo je zločin iz mržnje policiji dok istraživanje iz 2012. godine ukazuje na 90% ispitanika koji nisu prijavili zločin iz mržnje. To ukazuje na pomak što znači da pripadnici seksualnih manjina ukazuju na problem zlostavljanja iako je zakonska zaštita LGBT osoba od nasilja još uvijek nedostatna (Zagreb Pride prema Vučković Juroš, 2015, 205). Istraživanje koje je 2005. godine provedeno u 202 hrvatska poduzeća od agencije Hendaal, pokazalo je da 66% osoba koje donose odluke o zaposlenju osoba ne bi zaposlile homoseksualnu osobu. Također, istraživanje iz 2007. godine koje je proveo Puls, pokazalo je da 49% ispitanika smatra da homoseksualcima i biseksualcima treba zabraniti rad u javnim službama dok ih više od polovice ispitanih (N=800) smatra da im treba zabraniti rad s djecom u obrazovnom sustavu (Juras i sur. prema Vučković Juroš, 2015, 207).

2.7.3. Istraživanja o istospolnim brakovima

Dosadašnja istraživanja pokazuju da su Europljani otvoreni prema istospolnim partnerima, njihovim brakovima i zajedničkom suživotu.

Tablica 1. Pregled po državama

DRŽAVA	PODRŠKA ISTOSPOLNIM BRAKOVIMA	DRŽAVA	PODRŠKA POSVAJANJU DJECE ISTOSPOLNIH PARTNERA
Danska	82%	Nizozemska	64%
Nizozemska	80%	Njemačka	57%
Luksemburg	71%	Španjolska	57%
Švedska	70%	Danska	54%
Španjolska	68%	Luksemburg	49%
Belgija	67%	Belgija	47%
Norveška	66%	Švicarska	47%
Švicarska	65%	Švedska	42%
Njemačka	65%	Francuska	39%
Francuska	58%	Norveška	37%
Finska	56%	Velika Britanija	35%
Češka	50%	Češka	35%
Austrija	48%	Irska	34%
Velika Britanija	47%	Mađarska	34%
Italija	47%	Austrija	33%
Irska	46%	Finska	30%
Portugal	43%	Slovenija	30%
Slovenija	40%	Estonija	27%
Mađarska	37%	Italija	25%
Estonija	35%	Portugal	25%
Slovačka	30%	Slovačka	17%
Litva	26%	Turska	16%

DRŽAVA	PODRŠKA ISTOSPOLNIM BRAKOVIMA	DRŽAVA	PODRŠKA POSVAJANJU DJECE ISTOSPOLNIH PARTNERA
Malta	23%	Bugarska	14%
Bugarska	20%	Litva	13%
Latvija	19%	Latvija	11%
Poljska	19%	Grčka	11%
Rumunjska	17%	Rumunjska	11%
Grčka	16%	Malta	10%
Turska	16%	Poljska	10%
Cipar	9%	Cipar	6%

U Tablici 1., vidljivo je da više od polovice (56%) građana zemalja koje su članice Europske Unije podržavaju istospolni brak. Danska predvodi s otvorenošću prema istospolnim brakovima, dok se Cipar nalazi na posljednjem mjestu. Više od polovine (59%) građana koji su dio Europske Unije ili će to tek postati, suglasni su da istospolni partneri posvajaju djecu. Najveću podršku pružaju žene, visoko obrazovani, mladi, ateisti i liječnici. Zanimljivo je da otvorenost prema istospolnim brakovima ne podrazumijeva i podršku posvajanju djece istospolnim partnerima. Nizozemska je u tom smislu prva država. Interesantno da je pojedine države poput Njemačke i Španjolske pružaju više podrške posvajanju djece u odnosu na istospolne brakove dok Danska, koja se nalazi na prvom mjestu u podršci istospolnih brakova, u smislu podrške posvajanja djece nalazi se tek na 4. mjestu (Mršević, 2008, 26-28).

Istraživanje Eurobarometra koje je provedeno 2008. godine o postojanju diskriminacije u EU pokazalo je da je diskriminacija na osnovi seksualne orijentacije drugi najrasprostranjeniji oblik diskriminacije u EU. Cipar, Grčka i Italija su zemlje gdje je taj oblik diskriminacije najučestaliji dok su zemlje poput Bugarske, Češke i Slovačke države gdje je takav oblik diskriminacije rijetko prisutan (Mršević, 2008, 41). Prema Sesardiću (2007, 6/7), većina stanovnika SAD-a protivi se uvođenju homoseksualnog braka. Istraživanje je provedeno 2006. godine gdje se čak 56% ispitanika suprotstavlja uvođenju istog dok je njih 35% podržalo tu ideju, a 44 američke savezne države donijele su posebne zakonske propise u cilju zaštite tradicionalnog braka kao zajednice dviju osoba suprotnog spola.

2.7.4. Istraživanja o donatorima sperme

Istraživanje o lezbijskim odlukama za nepoznatog donatora sperme koje je provedeno u Švedskoj i Irskoj, pokazalo je da odluka o poznanstvu ili nepoznanstvu donatora nije isključivo subjektivna odluka pojedinca već je društveno i kulturno pozicionirana. Naime, razlike u zemljama vidljive su kod ravnopravnosti spolova, seksualne ravnopravnosti i obiteljske politike. Švedska ima dobru tradiciju progresivne društvene politike koja se temelji na ravnopravnosti spolova dok se ta ista politika u Irskoj definira kao „rodno prepoznatljiva“. U tom smislu, Švedska promiče participativno očinstvo. Razlike se vide u zakonodavstvu koje osigurava prava homoseksualaca i lezbijki. Švedska je bila gotovo pa prva država koja je 1995. godine uvela registrirano partnerstvo, a pravo na posvajanje djece prošireno je na

istospolne partnere 2003. godine. Suprotno tome, u Irskoj, lezbijsko roditeljstvo ostaje ne regulirano, a posvajanje djece ograničeno je na heteroseksualne parove. Lezbijke u Švedskoj češće su se odlučivale na poznatog donatora od lezbijki u Irskoj te su one u Švedskoj češće smatrale poznatog donatora kao uključenog i aktivnog oca. U Irskoj se odluka o poznatom donatoru češće temelji na ideji biološke povezanosti između roditelja (oca) i djeteta. U Irskoj su se lezbijke češće odlučivale za ne uključenog, ali poznatog donatora koji se slaže da njegov identitet ostane nepoznat djetetu i da se tek kasnije otkrije ako dijete to želi. Ovdje je istaknuta biološka, a ne društvena uloga (Švab, 2007, 44/45).

3. METODOLOŠKI I EMPIRIJSKI ASPEKTI ISTRAŽIVANJA

3.1. Cilj istraživanja

Temeljni cilj istraživanja je ispitati stavove mladih osoba o homoseksualnosti i istospolnim zajednicama.

Posebni ciljevi istraživanja su:

- ispitati postoji li razlika u stavovima muškaraca i žena prema gay osobama i lezbijkama
- utvrditi postoji li razlika u stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije ovisno o političkoj orijentaciji
- ispitati postoji li razlika u stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije ovisno o stupnju (ne)religioznosti i stavovima prema Katoličkoj crkvi
- ispitati stavove mladih o sklapanju braka između istospolnih partnera
- ispitati otvorenost mladih po pitanju posvajanja djece u istospolnim zajednicama.

3.2. Hipoteze istraživanja

U skladu s postavljenim ciljevima, postavljene su sljedeće hipoteze istraživanja:

1. Muškarci imaju negativniji stav prema LGBT osobama i istospolnim zajednicama nego žene.
2. Osobe koje su „više desno“ orijentirane teže prihvaćaju istospolne zajednice za razliku od onih koji su „više lijevo“ orijentirani.
3. Religioznije osobe teže prihvaćaju istospolne zajednice od nereligioznih.
4. Mladi su otvoreni ka mogućnosti sklapanja braka između istospolnih partnera.
5. Mladi su otvoreni ka mogućnosti posvajanja djece od strane istospolnih partnera.

3.3. Uzorak istraživanja

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 303 ispitanika (N=303) u dobi od 15 do 35 godina. U istraživanju je sudjelovalo je 127 muškaraca (41,9%) i 176 žena (58,1%).

3.4. Korištena istraživačka metoda

U ovom istraživanju koristili smo anketu kao istraživačku metodu. Anketa je metoda pomoću koje prikupljamo potrebne podatke o stavovima i mišljenjima ispitanika. Primjenjuje se u 90% istraživanja u društvenim znanostima te se pokazala kao izuzetno uspješna metoda (Šimundić, 2002, 81).

3.5. Mjerni instrument

Anketni upitnik je instrument koji se sastoji od niza postavljenih pitanja koja se odnose na cilj istraživanja, a u ovom istraživanju upitnik sadržava pitanja zatvorenog tipa kako bih dobila što preciznije odgovore na postavljena pitanja.

Upitnik se sastoji od 25 pitanja, odnosno 46 operacionalnih varijabli. Prvi dio upitnika sastoji se od pitanja koja su vezana za socio-demografska obilježja ispitanika, a potom slijede pitanja kojima su se ispitali različiti stavovi ispitanika o istospolnim zajednicama. Uz standardnu strukturu pitanja i ponuđenog odgovora, za pojedine varijable korištena je i Likertova skala s ponuđenim rasponom odgovora od *1 – u potpunosti se ne slažem*, do *5 – u potpunosti se slažem*.

4. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. Sociostrukturalna obilježja ispitanika

U istraživanju je sudjelovalo 303 osobe, 127 muškaraca (41,9%) i 176 žena (58,1%). Dob ispitanika varirala je između 15 i 35 godina. Razlog tome jest definicija mladih osoba. Naime, prema Ilišin (Ilišin i dr., 2013, 10), donja granica mladosti je 15. godina života, a gornja granica oscilira – najčešće se zaustavlja na 24., ponekad na 29. ili čak na 34. godini. Istraživanja su pokazala da zbog ranijeg ulaska u pubertet mladost sve ranije započinje, a sve kasnije završava zbog kasnijeg stupanja u svijet odraslih. U ovom istraživanju, uzeta je najgornja dobna granica od 35 godina s ciljem utvrđivanja što bolje i opširnije slike mladih i njihovih stavova o istospolnim zajednicama.

Najzastupljenija skupina ispitanika u ovom istraživanju jesu mladi od 20. do 24. godine (67%), dok je onih od 25. do 29. godina 16,2%. Najmanje je sudjelovalo ispitanika u dobi od 30. do 35. godine života (7,9%), dok je onih od 15. do 19. godine života bilo 8,9%.

Što se tiče mjesta stanovanja, rezultati istraživanja pokazuju da je najviše onih koji žive u gradu (90,4%), na selu njih 5,6% dok najmanje ispitanika živi na otoku (4%).

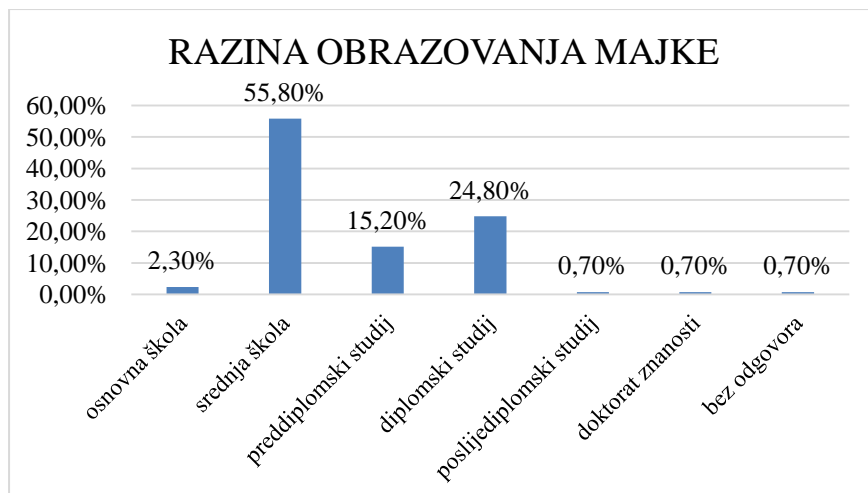
Najviše je onih ispitanika koji imaju završenu preddiplomsku razinu obrazovanja (39,9%). Nešto više od trećine (39,3%) ispitanika završilo je srednju školu te 15,2% diplomski studij.

Tablica 2. Razina obrazovanja ispitanika

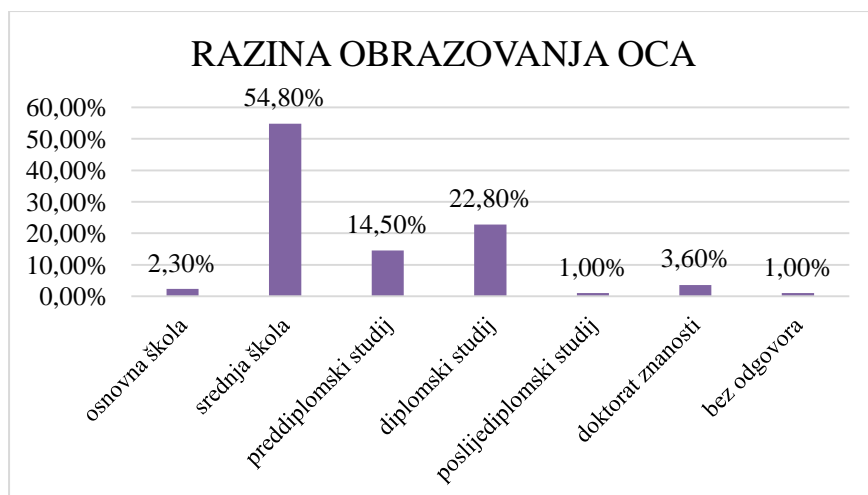
razina obrazovanja	f	%
1. osnovna škola	9	3,0
2. srednja škola	119	39,3
3. preddiplomski studij	121	39,9
4. diplomski studij	46	15,2
5. poslijediplomski studij	8	2,6
6. doktorat znanosti	0	0
Ukupno	303	100,0

Podaci o obrazovanju majke i oca ispitanika prikazani su u donjim tablicama – s neznatnim razlikama, majke i očevi pretežito su srednjoškolski obrazovani, dok nešto više akademske stupnjeve postižu očevi u odnosu na majke.

Graf 1. Razina obrazovanja majke ispitanika

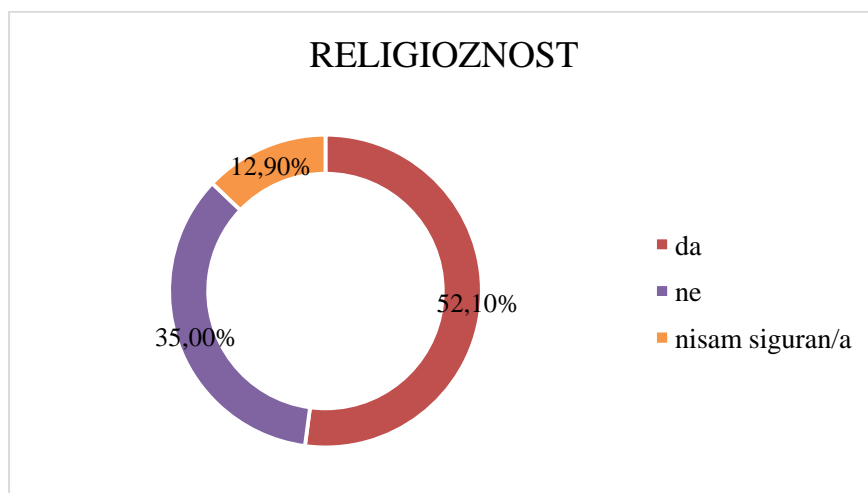

Graf 2. Razina obrazovanja oca ispitanika

Što se tiče religioznosti ispitanika, polovica (52,1%) se smatra religioznima. Nešto manji postotak, njih (35%) ne izjavljuje se religioznima, dok 12,9% ispitanih nije sigurno u svoj odgovor.

Graf 3. Religioznost ispitanika

Pitanje o političkoj orijentaciji ispitanika dalo je vrlo zanimljive rezultate. Osim što je pretežiti dio mladih apolitičan (56,8%), ostale političke orijentacije slično su zastupljene. Bile su ponuđene tri političke orijentacije od kojih je najzastupljenija ljevica s 15,2%. Odmah potom slijedi centar s 14,2% dok je najmanje zastupljena desnica s 13,9%.

Tablica 3. Politička orijentacija ispitanika

politička orijentacija	f	%
1. lijevo	46	15,2
2. desno	42	13,9
3. centar	43	14,2
4. apolitičan/a sam	172	56,8
Ukupno	303	100,0

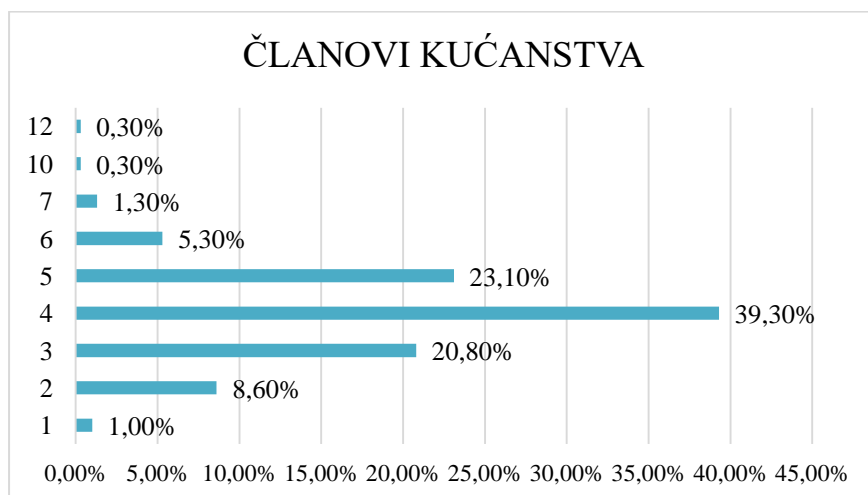
Sljedeće pitanje odnosi se na radni status ispitanika. Očekivano, najveći je postotak (45,9%) onih koji studiraju i rade s obzirom na to da je po dobi najviše ispitanih između 20. i 24. godine života. Približno jednak postotak je onih koji studiraju i ne rade honorarno (18,8%) i onih koji su zaposleni na neodređeno vrijeme (17,2%).

Tablica 4. Radni status ispitanika

radni status	f	%
1. učenik/ca sam	12	4,0
2. studiram, ne radim honorarno	57	18,8
3. studiram i radim	139	45,9
4. zaposlen/a na određeno vrijeme	35	11,6
5. zaposlen/a na neodređeno vrijeme	52	17,2
6. nezaposlen/a, ali tražim posao	7	2,3
7. nezaposlen/a, ne tražim posao	1	0,3
Ukupno	303	100,0

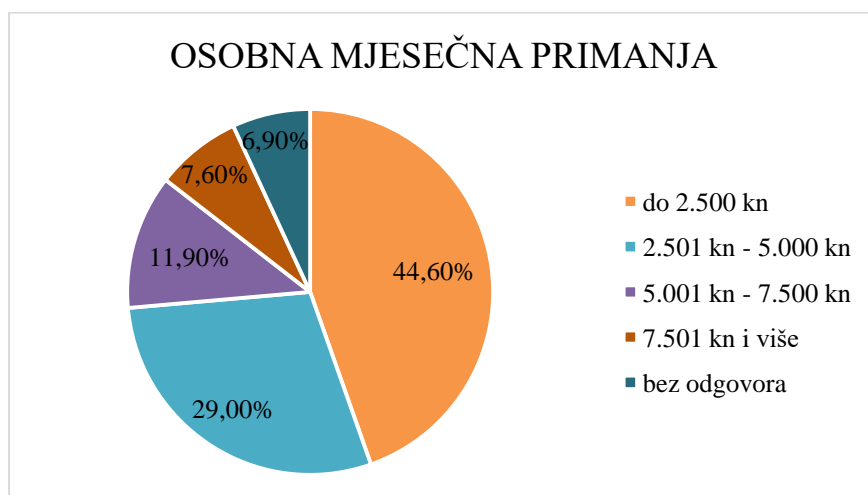
Nešto više od trećine (39,3%) mladih živi u kućanstvu koje broji 4 člana. Manje od četvrtine (23,1%) njih stanuje u kućanstvu koje ima 5 članova te 20,8% ispitanih u kućanstvu od 3 člana.

Graf 4. Članovi kućanstva ispitanika

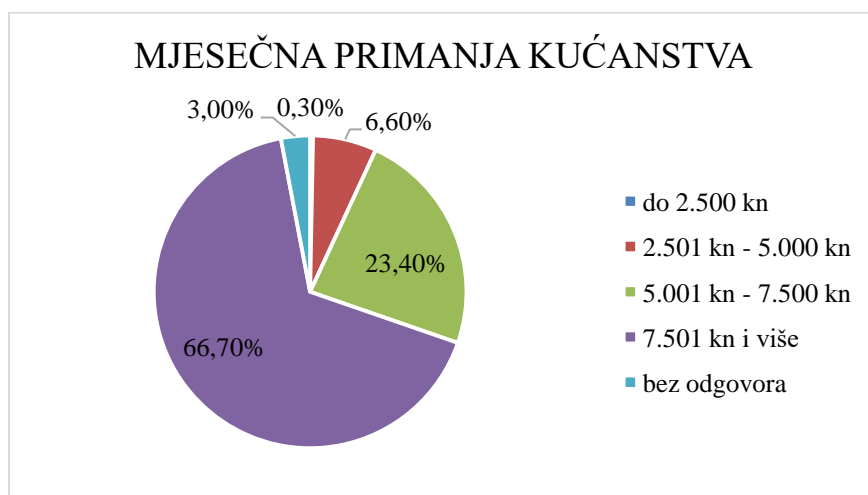

Nešto manje od polovice (44,6%) ispitanih ima osobna mjesečna primanja do 2.500 kn, dok su ukupna mjesečna primanja kućanstva u kojem živi ispitanik/ca za većinu (66,7%) 7.501 kn i više.

Graf 5. Osobna mjesečna primanja ispitanika

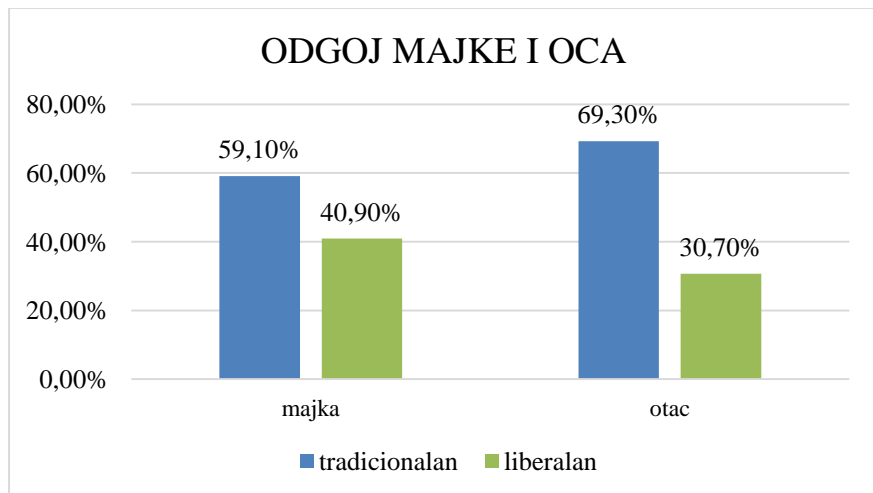

Graf 6. Mjesečna primanja kućanstva ispitanika

Zanimali su nas stavovi mladih o odgoju njihovih roditelja. Podaci pokazuju kako je pretežito dominantan tradicionalan stil odgoja majke (59,1%), ali i oca (69,3%) ispitanika. Prema rezultatima istraživanja, u većoj su mjeri očevi tradicionalnog odgoja dok majke ipak više zauzimaju liberalan pristup.

Graf 7. Odgoj majke i oca ispitanika

4.2. Vrijednosno-ideološki stavovi ispitanika

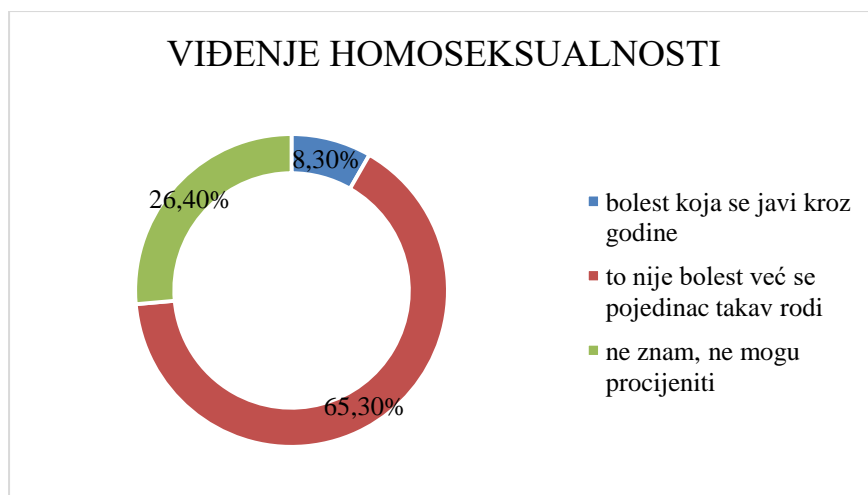
Na pitanje kako se treba odnositi prema LGBT osobama, pod čime podrazumijevamo homoseksualnu i biseksualnu populaciju, većina ispitanika (80,5%) smatra da ne treba obraćati pažnju na njihovu seksualnu orijentaciju i treba im pristupati na jednak način kao i ostatku društva. Apsolutno pozitivan pomak u percepciji LGBT osoba pokazuje poprilično nizak postotak (1,7%) onih koji smatraju da LGBT osobe treba stigmatizirati i odvojiti ih od ostatka društva. Ovaj podatak je vrlo važan s obzirom na to da neka ranija istraživanja (Vučković Juroš, 2015) pokazuju kako je 90-ih godina u Hrvatskoj odnos prema LGBT pojedincima bio veoma loš. S obzirom na to da je to razdoblje odvajanja od Jugoslavije te period koji obuhvaća Domovinski rat, prekinuti su svi procesi napretka u vidu prihvaćanja homoseksualaca koji su započeli 80-ih godina. To je vrijeme kad LGBT osobe ne dobivaju potporu ni od države ni od Crkve. Smatralo se da je takva populacija ljudi prava prijetnja državi koja se pokušava obnoviti. U istraživanju Svjetske studije vrednota iz 1996. godine, 46,19% hrvatskih ispitanika mišljenja je da homoseksualnost nikad nije niti će biti opravdana, a 1999. godine taj postotak narastao je za 28,88% (WVS, EVS prema Vučković Juroš, 2015, 199). Iz toga slijedi da se odnos prema LGBT osobama ipak promijenio na bolje.

Tablica 5. Kako se treba odnositi prema LGBT osobama

kako se treba odnositi prema LGBT osobama	f	%
1. stigmatizirati ih i odvojiti ih od ostatka društva	5	1,7
2. ne obraćati pažnju na njihovu seksualnu orijentaciju i pristupati im na jednak način kao i ostatku društva	244	80,5
3. ne znam, ne mogu procijeniti	8	2,6
4. ne zanimaju me LGBT osobe	46	15,2
Ukupno	303	100,0

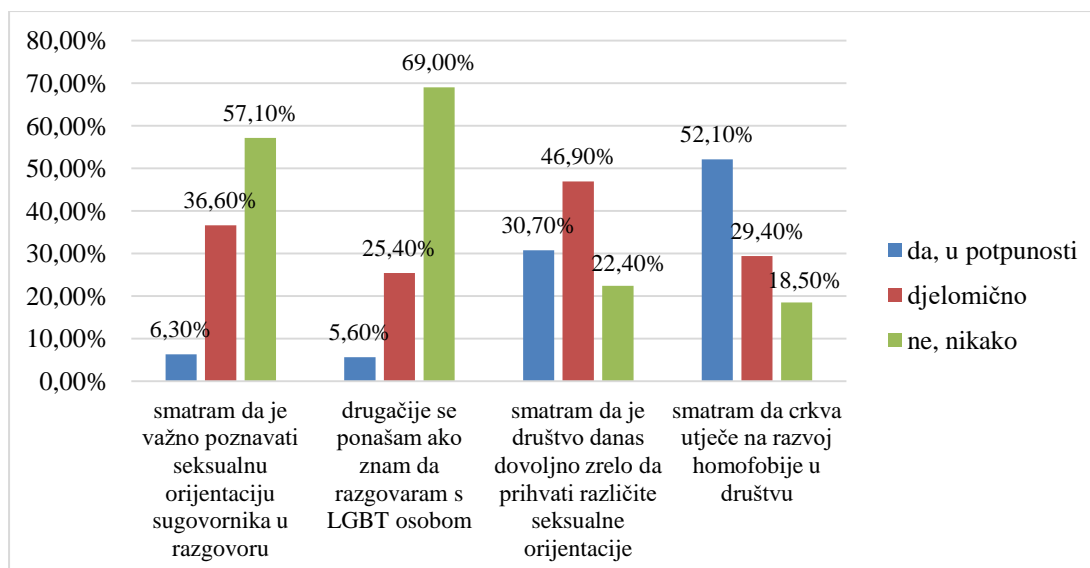
Zanimalo nas je i kako ispitanici gledaju na homoseksualnost. Čak 65,3% mladih – što je više od polovine ispitanika, homoseksualnost ne smatra bolešću već je riječ o nečemu s čime se pojedinac rodi. Ipak 8,3% je onih koji na homoseksualnost gledaju kao bolest koja se javi kroz godine.

Graf 8. Viđenje homoseksualnosti

Nadalje, podaci pokazuju da se više od polovice (57,1%) ispitanika ne slaže s tvrdnjom da je potrebno poznavati seksualnu orijentaciju sugovornika u razgovoru dok 6,3% ispitanih to ipak smatra važnim. Čak 69% ispitanika ističe da se jednako ponaša u razgovoru s homoseksualnom i heteroseksualnom osobom. Po pitanju zrelosti društva i prihvaćanja različitih seksualnih orijentacija, 46,9% ispitanika drži da je društvo danas na to djelomično spremno. Također, više od polovine ispitanika (52,1%) smatra da Crkva utječe na razvoj homofobije u društvu. Pitanje homofobije može se povezati s radovima Vučković Juroš (2015) i razdobljem 90-ih godina u Hrvatskoj. To je doba kad je na snazi bila Hrvatska demokratska zajednica koja je usko vezana s Katoličkom crkvom čiji je društveni, ali i politički utjecaj rastao upravo u to vrijeme. Nameće se tradicionalni rodni i spolni diskurs te politika (Đurin prema Vučković Juroš, 2015, 199). Smatralo se da je takva populacija ljudi opasnost državi koja se pokušava obnoviti. U 90-im godinama nije bilo javnih rasprava o homoseksualnosti i seksualnim manjinama, njihovi radovi ne dobivaju nikakvu službenu potporu, a članovi se često skrivaju od straha zbog diskriminacije i nasilja. To je doba kad dolazi do izrazite homofobije u društvu (Vuletić prema Vučković Juroš, 2015, 199).

Graf 9. Stavovi ispitanika o LGBT osobama

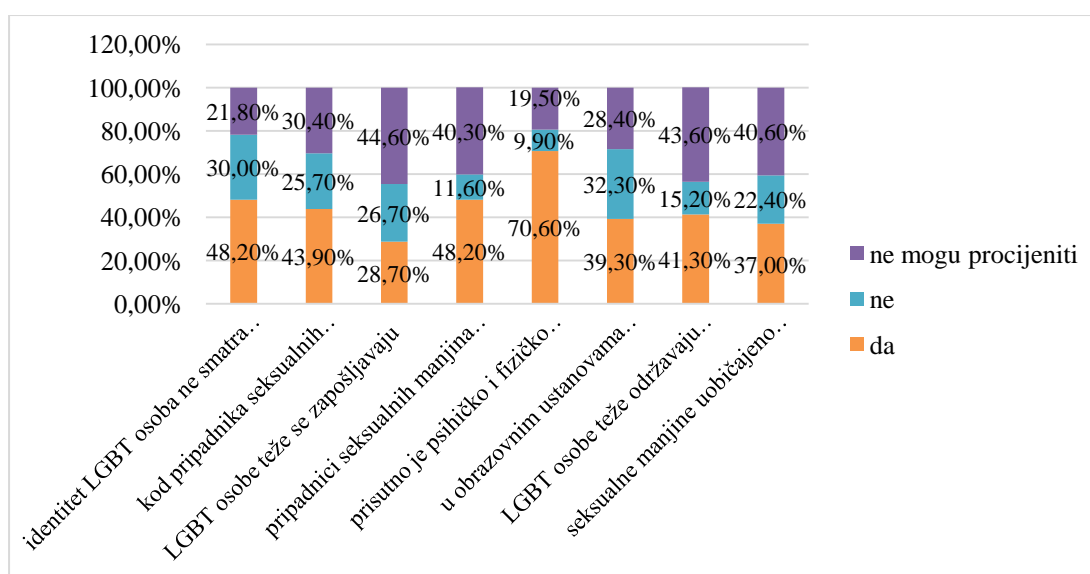
Nadalje, ispitanicima su bile ponuđene određene tvrdnje koje su usmjerene ka pitanju socijalne isključenosti homoseksualnih osoba. Nešto manje od polovice (48,2%) ispitanika drži da identitet LGBT osobe nije jednako vrijedan kao ostali identiteti. Ujedno, 43,9% ispitanika smatra da je kod pripadnika seksualnih manjina prisutno kršenje ljudskih prava dok se s tom se tvrdnjom ipak ne slaže četvrtina (25,7%) ispitanika. Zanimala su nas mišljenja mladih o tome je li se LGBT osobe teže zapošljavaju. Podaci pokazuju kako 28,7% ispitanika ipak smatra da se LGBT osobe teže zapošljavaju dok 26,7% ispitanika to ne drži tačnim. Nadalje, podaci pokazuju da nešto manje od polovice (48,2%) smatra kako seksualne manjine skrivaju svoju spolnu orijentaciju na radnom mjestu, dok je 11,6% onih koji se s tim ne slažu. Ovaj podatak u skladu je s ranijim istraživanjima koja pokazuju da je zastupljena diskriminacija pri zapošljavanju LGBT osoba, posebice pri zapošljavanju za određene tipove poslova te diskriminacija na radnom mjestu. Stoga, nije neobično što pripadnici seksualnih manjina skrivaju svoju spolnu orijentaciju na radnom mjestu. Osobe koje su otvoreno LGBT susreću se s brojnim negativnim komentarima na radnom mjestu, a oni koji to skrivaju osjećaju pritisak i brigu kako bi izbjegli neugodne komentare i situacije svojih kolega (Takacs prema Vučković Juroš, 2015, 207).

Također, zanimali su nas stavovi mladih o psihičkom i fizičkom uznemiravanju LGBT osoba za vrijeme školovanja. Većina (70,6%) ispitanika smatra da je ono prisutno u životima LGBT osoba u razdoblju obrazovanja dok se 9,9% ispitanika s ovim ne slaže. I ovaj podatak je u skladu s ranijim istraživanjima (Vučković Juroš, 2015) prema kojem u obrazovnom sustavu nedostaje edukacije, senzibiliteta nastavnika i učenika po pitanju prava seksualnih manjina te poštovanja različitosti. U sklopu obrazovnog sustava RH, 2012. godine predložen je modul zdravstvenog odgoja prema kojem bi djeca u 7. razredu osnovne škole učila o prihvaćanju različitosti u seksualnosti, a dotaknulo bi se i pitanje seksualnih manjina te prisutnost omalovažavanja, nasilja i diskriminacije te skupine. Međutim, Ustavni sud RH je

2013. godine ukinuo zdravstveni odgoj. No, izbacivanje tog modula može predstavljati problem za LGBT učenike tijekom obrazovanja. Brojke ukazuju na veliku stopu uznemiravanja za vrijeme školovanja iako treba imati na umu da bi brojke bile i veće da većina LGBT mladih ne skriva svoju spolnu orijentaciju (Vučković Juroš, 2015, 209).

Nadalje, nešto više od trećine (39,3%) ispitanih smatra da se u obrazovnim ustanovama djecu uči poštivanju različitosti, dok 32,3% ispitanika nije takvog mišljenja. S tvrdnjom da LGBT osobe teže odražavaju veze i odnose s članovima obitelji, prijateljima i susjedima slaže se nešto više od trećine (41,3%) ispitanih dok 15,2% ispitanih ipak to ne drži točnim. Ujedno, 37% ispitanih ipak smatra da su seksualne manjine uobičajeno isključene iz lokalne zajednice, dok je 22,4% oni koji to negiraju.

Graf 10. Stavovi ispitanika o socijalnoj isključenosti LGBT osoba

Ispitali smo i kako mladi gledaju na sklapanje braka između osoba istog spola. Rezultati upućuju na izrazito liberalne odgovore. Naime, čak 65,3% ispitanika smatra da je u redu da istospolne osobe stupe u zajednicu kao što je brak. Njih 22,4% se ne slaže s tim, dok 12,2% ispitanika ne može procijeniti i time smo potvrdili četvrtu hipotezu kojom smo pretpostavili da su mladi otvoreni ka mogućnosti sklapanja braka između istospolnih partnera. Nadalje, smatrale smo zanimljivim ispitati spolne razlike, razlike s obzirom na političnost i religioznost naših ispitanika s obzirom na mogućnost sklapanja braka između osoba istog spola. Za potrebe testiranja ovih hipoteza proveden je hi-kvadrat test. Rezultati su pokazali da postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žena te njihovog pogleda na mogućnost sklapanja braka između osoba istog spola. Naime, znatno veći broj žena (61,1%) podržava sklapanje istospolnog braka nego što ga podržavaju muškarci (38,9%). Iz toga slijedi da je potvrđena prva hipoteza kojom se pretpostavilo kako muškarci imaju negativniji stav prema LGBT osobama i istospolnim zajednicama nego žene.

Tablica 6. Razlike u podržavanju sklapanja istospolnog braka s obzirom na spol

		sklapanje braka između osoba istog spola			ukupno
		da	ne	ne znam, ne mogu procijeniti	
spol	muški	77 (38,9%)	38 (55,9%)	12 (32,4%)	127 (41,9%)
	ženski	121 (61,1%)	30 (44,1%)	25 (67,6%)	176 (58,1%)
ukupno		198 (100%)	68 (100%)	37 (100%)	303 (100%)
$\chi^2 = 7,560; df = 2; p = 0,023$					

Nadalje, ispitale smo političnost naših ispitanika te koliko politička orijentacija utječe na prihvaćanje istospolnih zajednica. Rezultati su pokazali kako je najmanje ispitanika koji podržavaju sklapanje braka između osoba istog spola desno orijentirana (6,6%) dok u većoj mjeri sklapanje istospolnog braka podržavaju oni koji su lijevo orijentirani (21,7%). Iz toga slijedi da je potvrđena druga hipoteza kojom se pretpostavilo da osobe koje su „više desno“ orijentirane teže prihvaćaju istospolne zajednice za razliku od onih koji su „više lijevo“ orijentirani.

Tablica 7. Razlike u podržavanju sklapanja istospolnog braka s obzirom na političku orijentaciju

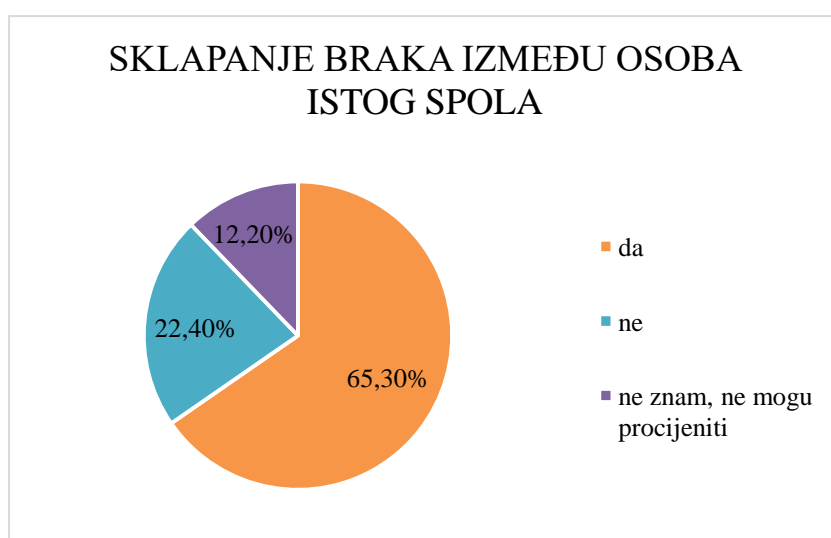
		sklapanje braka između osoba istog spola			ukupno
		da	ne	ne znam, ne mogu procijeniti	
politička orijentacija	lijevo	43 (21,7%)	1 (1,5%)	2 (5,4%)	46 (15,2%)
	desno	13 (6,6%)	24 (35,3%)	5 (13,5%)	42 (13,9%)
	centar	32 (16,2%)	7 (10,3%)	4 (10,8%)	43 (14,2%)
	apolitičan/a sam	110 (55,6%)	36 (52,9%)	26 (70,3%)	172 (56,8%)
ukupno		198 (100%)	68 (100%)	37 (100%)	303 (100%)
$\chi^2 = 49,444; df = 6; p = 0,000$					

Ispitale smo religioznost ispitanika s obzirom na mogućnost sklapanja braka između osoba istog spola. Rezultati su pokazali kako tek 38,4% religioznih ispitanika prihvaća sklapanje istospolnog braka dok 47% nereligioznih ispitanika prihvaća mogućnost sklapanja braka između osoba istog spola. Time je potvrđena treća hipoteza kojom se pretpostavilo kako religioznije osobe teže prihvaćaju istospolne zajednice od nereligioznih.

Tablica 8. Razlike u podržavanju sklapanja istospolnog braka s obzirom na religioznost

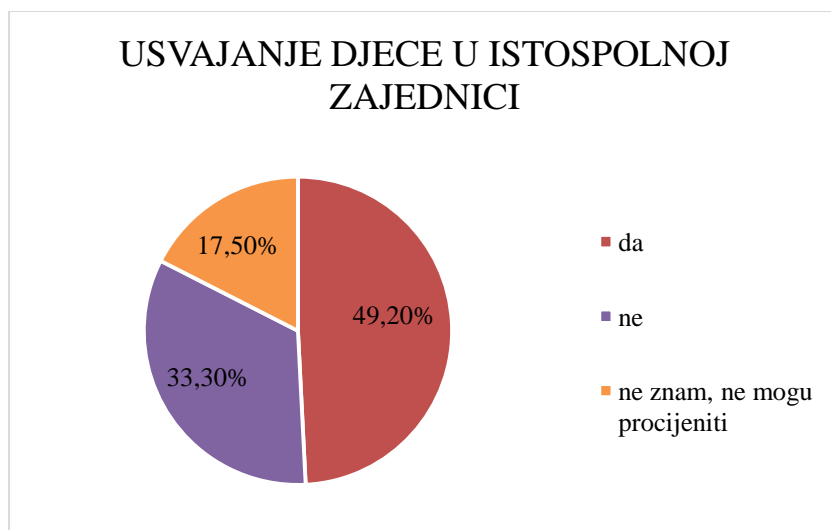
		sklapanje braka između osoba istog spola			ukupno
		da	ne	ne znam, ne mogu procijeniti	
religioznost	da	76 (38,4%)	54 (79,4%)	28 (75,7%)	158 (52,1%)
	ne	93 (47,0%)	8 (11,8%)	5 (13,5%)	106 (35,0%)
	nisam siguran/a	29 (14,6%)	6 (8,8%)	4 (10,8%)	39 (12,9%)
ukupno		198 (100%)	68 (100%)	37 (100%)	303 (100%)
$\chi^2 = 45,773; df = 4; p = 0,000$					

Graf 11. Sklapanje braka između osoba istog spola

Sljedeće pitanje koje smo postavili ispitanicima nadovezuje se na prethodno, a tiče se postupka usvajanja djece u istospolnoj zajednici. Većina (49,2%) ispitanika odobrava usvajanje djece u istospolnoj zajednici, ali ipak u manjem postotku nego što odobravaju stupanje u brak, dok trećina (33,3%) ispitanice isto ne odobrava. I ovdje potvrđujemo petu hipotezu kojom je pretpostavljeno da su mladi otvoreni ka mogućnosti posvajanja djece od strane istospolnih partnera. Ipak, iz svega ovoga slijedi zaključak da sklapanje istospolnih zajednica ne podrazumijeva jednaku otvorenost ka posvajaju djece istospolnih partnera. Ovaj podatak u skladu je s ranijim istraživanjima (Mršević, 2008) prema kojem otvorenost prema istospolnim brakovima ne podrazumijeva i podršku posvajanju djece istospolnim partnerima. Nizozemska je po pitanju usvajanja djece u istospolnoj zajednici prva država. Međutim, zanimljivo je da pojedine države poput Njemačke i Španjolske pružaju više podrške posvajanju djece u odnosu na sklapanje istospolnih brakova dok Danska, koja se nalazi na prvom mjestu u podršci istospolnih brakova, u smislu podrške posvajanja djece nalazi se tek na četvrtom mjestu (Mršević, 2008, 26-28).

Graf 12. Podrška usvajanju djece u istospolnoj zajednici

Podaci pokazuju da polovica (50,8%) ispitanika smatra¹ da homoseksualnim osobama treba dati mogućnost sklapanja braka dok otprilike trećina (35,9%) ispitanih ne gleda na mogućnost sklapanja istospolnog braka kao nešto poželjno. Također polovica (50,8%) ispitanih slaže se s tvrdnjom da nepriznavanje istospolnih zajednica i ignoriranje prava istih jednako je diskriminaciji na temelju spola, rase, nacionalnosti, religije i invalidnosti dok 35,9% ispitanih ne dijeli to mišljenje. Čak 51,5% ispitanika drži da homoseksualni partneri trebaju imati ista prava i obveze kao i heteroseksualni partneri no ipak, 36% ispitanika ne slaže se s navedenom tvrdnjom. Nadalje, ispitali smo pretpostavku da religioznije države poput Poljske, Hrvatske, Italije i sl. teže prihvaćaju istospolne zajednice. Nešto više od polovice (56,4%) ispitanika slaže se s tom tvrdnjom međutim, 27,7% ispitanika ne drži ovo točnim. Ovaj podatak u skladu je s ranijim navodima (Mršević, 2009) koja ističu kako je Vatikan 1998. godine osudio zakone o partnerstvu istospolnih osobama koji je na snazi u pojedinim europskim zemljama. Naime, međunarodna asocijacija lezbijki i gay-eva (*International Lesbian and Gay Association – ILGA*) optužila je vrh Katoličke crkve da već 2000 godina provodi progon homoseksualaca što nije bio slučaj s protestantskom crkvom. Katolička crkva nije stala na stranu homoseksualaca u vrijeme nacističkog progona istih kao što nije protestirala zbog masovnih ubojstava homoseksualaca u katoličkim zemljama poput Meksika i Brazila. U tom smislu, jedino oko čega se Vatikan oglasio, a da ima veze s homoseksualnim partnerima, odnosi se na izjavu o osudi zakona o registriranom partnerstvu što je shvaćeno kao vraćanje unatrag te kao zanemarivanje ljudskih prava istospolnih osoba (Mršević, 2009, 33/34). S obzirom na ovakve podatke, zanimalo nas je jesu li naprednije države poput Finske i Njemačke, otvorenije prema mogućnosti sklapanja istospolnih zajednica. Nešto više od polovice (55,2%) ispitanih slaže se s navedenom tvrdnjom dok 26,1% ispitanih ne dijeli to mišljenje. Ispitale smo i njihova mišljenja o tome je li priznanja poznatih

¹ Zbog jasnije interpretacije rezultata postoci su dobiveni zbrajanjem postotka prve dvije kategorije (U potpunosti se ne slažem i Uglavnom se ne slažem) i zbrajanjem postotaka druge dvije kategorije (Uglavnom se slažem i U potpunosti se slažem).

osoba o njihovoj homoseksualnoj orijentaciji pozitivno utječe na sklapanje istospolnih brakova. Nešto manje od polovice (46,2%) ispitanika slaže se da mediji pozitivno utječu na sklapanje istospolnih zajednica dok 28,7% ispitanika ne drži to točnim. Ovaj podatak u skladu je s ranijim nalazima (Mršević, 2009) prema kojima mediji pozitivno utječu na LGBT osobe i potiču ih da više ne skrivaju svoju seksualnu orijentaciju. Razlog tome jest što mediji sve češće izvještavaju o homoseksualnim vezama između poznatih osoba, sklapanja njihovih brakova, ali i njihovim iskustvima. Osim priznanja, tekstova i časopisa, postoje filmovi i serije koje oslikavaju homoseksualnost. Zahvaljujući raznolikoj ponudi i medijskoj pozornosti, širok spektar gledatelja na homoseksualce i lezbijke počeo je gledati kao „normalne“ osobe (Mršević, 2009, 62/63).

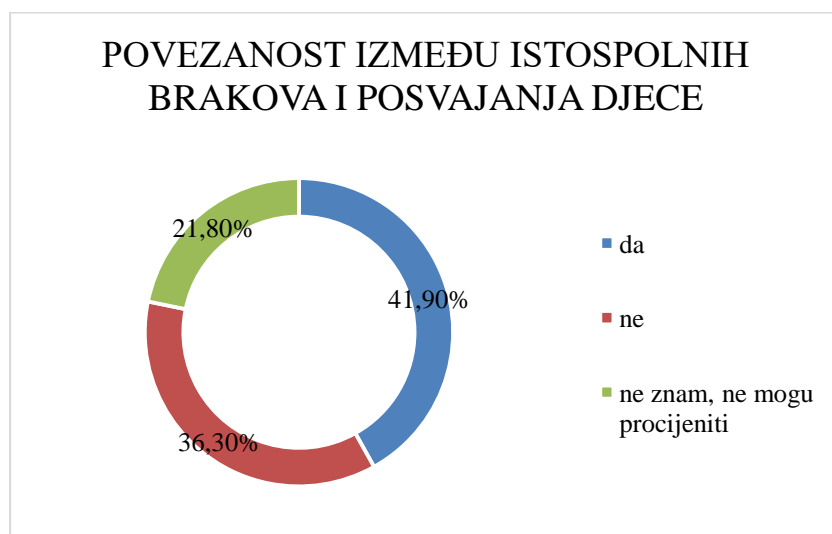
Tablica 9. Stavovi ispitanika o mogućnosti sklapanja istospolnih zajednica

	u potpunosti se ne slažem		uglavnom se ne slažem		niti se slažem niti se ne slažem		uglavnom se slažem		u potpunosti se slažem	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. istospolni partneri imaju pravo sklopiti brak	71	23,4	38	12,5	40	13,2	48	15,8	106	35,0
2. ne priznavanje istospolnih zajednica i ignoriranje prava istih jednaka je diskriminaciji na temelju spola, rase, nacionalnosti, religije i invalidnosti	71	23,4	38	12,5	40	13,2	48	15,8	106	35,0
3. homoseksualni partneri trebaju imati ista prava i obveze kao i heteroseksualni partneri	74	24,4	35	11,6	38	12,5	51	16,8	105	34,7
4. religioznije države teže prihvaćaju istospolne zajednice	66	21,8	18	5,9	48	15,8	64	21,1	107	35,3
5. naprednije države europske unije otvorenije su prema mogućnosti sklapanja istospolnih zajednica	57	18,8	22	7,3	57	18,8	82	27,1	85	28,1
6. priznanja poznatih osoba o njihovoj homoseksualnoj orijentaciji pozitivno utječe na sklapanje istospolnih brakova	50	16,5	37	12,2	76	25,1	78	25,7	62	20,5

Sljedeće pitanje odnosi se na pretpostavku da otvorenost prema istospolnim brakovima podrazumijeva i podršku posvajanju djece istospolnim partnerima. Naime, 41,9% mladih drži da

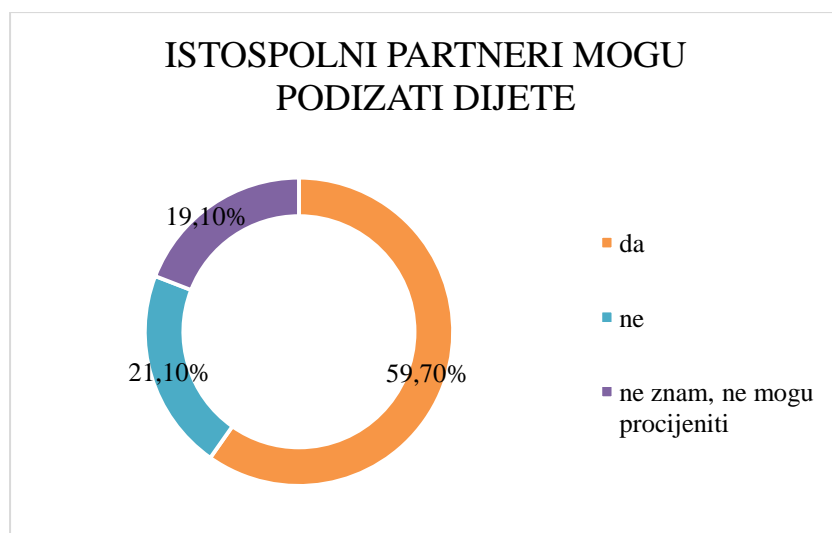
sklapanje istospolnog braka podrazumijeva i posvajanje djece u toj zajednici dok se 36,3% ispitanika ipak ne slaže s tim.

Graf 13. Stavovi ispitanika o povezanosti između istospolnih brakova i posvajanja djece

Podaci također pokazuju da je nešto više od polovice (59,7%) ispitanika mišljenja kako su istospolni partneri u stanju odgajati dijete/djecu dok se tim ne slaže 21,1% ispitane populacije.

Graf 14. Stavovi ispitanika o podizanju djece u istospolnoj zajednici

Ispitali smo postoji li razlika u odrastanju djece koju podižu istospolni partneri od djece koju podižu heteroseksualni partneri. Ovdje smo dobili prilično zanimljive rezultate. Većina (49,5%) ispitanika stava je da razlika u odrastanju djece ipak postoji te su vrlo bliski postotci onih koji smatraju da ne postoji razlika (25,4%) te onih koji ne znaju i ne mogu procijeniti (25,1%). Ta razlika u odrastanju djece u homoseksualnoj i heteroseksualnoj zajednici može se usporediti s istraživanjem autorice Mršević koja

napominje da je znanstveno dokazano da se djeca koja odrastaju s istospolnim roditeljima, suočavaju s „fazom teškoća“. Teško im je shvatiti zbog čega je njihova obitelj drugačija od obitelji druge djece. Međutim, to je dio odrastanja, ali i iskustvo koje će im pomoći kasnije u životu. Bitno da je djeca koju podižu istospolni partneri ne pate od mentalnih poremećaja više nego djeca koju podižu otac i majka. Međutim, djeca koju odgajaju istospolni partneri često su predmet ismijavanja druge djece. Živimo u društvu u kojem još uvijek nije postalo uobičajeno da se poštuju razlike. Ključna su istraživanja koja su dokazala da je za djecu bolje da odrastaju u istospolnim obiteljima nego u domovima za napuštenu djecu. Havajska istraživanja potvrdila su da nema nikakve značajne razlike ako djecu odgajaju roditelji istog spola. Partneri istog spola imaju sve predispozicije da odgajaju djecu koja će biti sretna, zdrava, zadovoljna i prilagođena (Mršević, 2008, 33-38).

Graf 15. Stavovi ispitanika o razlici u podizanju djece u istospolnoj i heteroseksualnoj zajednici

Stoga smo pokušale malo detaljnije istražiti kako mladi gledaju na podizanje djece u istospolnoj zajednici. Dobiveni podaci ukazuju na to da čak nešto više od polovice (54,8%) ispitanika smatra da je moguće formirati dobru obiteljsku atmosferu od strane istospolnih parova dok 16,2% ispitanih nije tog mišljenja. Apsolutno pozitivno razmišljanje pokazuje rezultat od 72,6% ispitanika koji se slažu s tim da su homoseksualni roditelji u mogućnosti pružiti djeci potreban dom i svu ljubav dok svega 6,9% ispitanika to drži neostvarivim. Nadalje, zanimalo nas je kako mladi gledaju na djecu koju odgajaju istospolni roditelji i je li smatraju da su ta djeca žrtve diskriminacije i nasilja druge djece. Nešto manje od polovice (40,3%) ispitanika slaže se s navedenim dok 8,6% ispitanika smatra da djeca istospolnih partnera nisu izložena nikakvoj diskriminaciji. Također, ispitali smo stavove mladih po pitanju istospolnih partnera i domova za napuštenu djecu s pretpostavkom da je za djecu bolje da odrastaju u istospolnim obiteljima nego u domovima. Tu tvrdnju podržava čak 64% ispitanika dok se svega 8,3% ispitanika s tim ne slaže. Čak 82,8% ispitanih smatra da djeca istospolnih partnera trebaju biti potpuno

jednaka djeci heteroseksualnih roditelja dok je postotak onih koji se ne slažu sa spomenutim vrlo nizak, svega 2,6%. Zanimali su nas i stavovi ispitanika o tome da istospolne zajednice mogu biti važan demografski potencijal za stvaranje obitelji i podizanje djece i to u onim europskim zemljama u kojima je natalitet vrlo nizak. S ovom tvrdnjom slaže se 35% ispitanika dok je 24,4% ispitanika izrazilo suglasnost s navedenim. Konačno, istražile smo smatraju li mladi da bi se na umjetnu oplodnju lezbijki trebalo gledati jednako kao i na umjetnu oplodnju heteroseksualnih žena. Nešto više od polovice (54,1%) ispitanih smatra da bi umjetna oplodnja lezbijki i heteroseksualnih žena trebala biti jednaka, no ipak 19,5% ispitanih ne drži da se radi o jednakim situacijama.

Tablica 10. Stavovi ispitanika o zajednici istospolnih partnera

	Da, u potpunosti		Djelomično		Ne, nikako	
	f	%	f	%	f	%
1. istospolni parovi mogu formirati normalnu obiteljsku atmosferu te odgojiti zdravu i dobro prilagođenu djecu	166	54,8	88	29,0	49	16,2
2. homoseksualni roditelji u mogućnosti su pružiti djeci potreban dom i svu ljubav	220	72,6	62	20,5	21	6,9
3. djeca koju odgajaju istospolni partneri često su žrtve diskriminacije i nasilja druge djece	122	40,3	155	51,2	26	8,6
4. za djecu je bolje da odrastaju u istospolnim obiteljima nego u domovima za napuštenu djecu	194	64,0	84	27,7	25	8,3
5. djeca istospolnih partera trebaju biti potpuno jednaka djeci heteroseksualnih roditelja	251	82,8	44	14,5	8	2,6
6. u onim europskim zemljama u kojima je natalitet vrlo nizak, istospolne zajednice mogu biti važan demografski potencijal za stvaranje obitelji i podizanje djece	106	35,0	123	40,6	74	24,4
7. na umjetnu oplodnju lezbijki trebalo bi se gledati jednako kao i na umjetnu oplodnju heteroseksualnih žena	164	54,1	80	26,4	59	19,5

5. ZAKLJUČAK

U društvenim znanostima koristi se pojam „obitelji izbora“ kao oznaka za sve alternativne načine obiteljskog života koji se razlikuju od modernog heteroseksualnog nuklearnog obiteljskog modela. Obitelji izbora ne podrazumijevaju samo alternativni ili dodatni tip obiteljskog oblika već predstavljaju važnu ulogu u transformaciji moderne obiteljske institucije koja leži na heteroseksualnom roditeljstvu. Heteroseksualnost više nije jedina osnova roditeljstva. U tom smislu, dolazi do razvoja istospolnih zajednica kao što je brak. Međutim, takve zajednice nisu oduvijek dobro prihvaćene u društvu, posebice u Republici Hrvatskoj. Ne priznavanje postojanja istospolnih zajednica i ignoriranje prava istih može se usporediti i izjednačiti s raznim diskriminacijama. Stoga se postavlja pitanje koliko su danas društvo i mladi u Republici Hrvatskoj otvoreni ka sklapanju braka između istospolnih partnera?

Istraživanje provedeno za potrebe ovoga rada na prigodnom uzorku od 303 ispitanika u dobi od 15. do 35. godine života pokazalo je da su mladi pretežito otvoreni ka istospolnim zajednicama i odgoju djece unutar njih. U odnosu na nekoć, većina ispitanika u velikoj mjeri pozitivno razmišlja i odnosi se prema LGBT osobama. Većina ispitanika na homoseksualnost ne gleda kao na bolest već činjenicu da se pojedinac takav rodi. To ukazuje na apsolutni napredak društva. Ipak, muškarci imaju negativniji stav prema LGBT osobama i istospolnim zajednicama nego žene pa je time potvrđena prva hipoteza kojom smo pretpostavili postojanje spolnih razlika po ovom pitanju. Također, podaci istraživanja pokazuju da mladi smatraju kako su LGBT osobe izrazito podložne socijalnoj isključenosti, posebice po pitanju psihičkog i fizičkog uznemiravanja za vrijeme školovanja. Većina ispitanika podržava sklapanje braka između osoba istog spola dok podržavanje usvajanja djece u istospolnoj zajednici nije zastupljeno u jednakoj mjeri kao i podrška sklapanja braka. Time je potvrđena četvrta hipoteza prema kojoj su mladi otvoreni ka mogućnosti sklapanja braka između istospolnih partnera. Primijećeno je kako više od polovice ispitanika smatra da istospolni partneri mogu odgajati dijete/djecu, ali i da postoji razlika u odrastanju djece koju podižu istospolni partneri u odnosu na djecu koju podižu heteroseksualni partneri. To se može opravdati činjenicom da su djeca istospolnih partnera ipak izložena čestoj diskriminaciji pa i nasilju stoga prolaze tzv. „fazu teškoće“ prilikom odrastanja. No, mladi koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem izrazito pozitivno gledaju na odrastanje djece unutar istospolnih zajednica. Čak više od polovice ispitanika smatra da su homoseksualni roditelji u mogućnosti pružiti djecu potreban dom i svu ljubav kao i što većina smatra da djeca istospolnih partnera trebaju biti potpuno jednaka djeci heteroseksualnih roditelja. Istraživanjem je potvrđena peta hipoteza kojom smo pretpostavili da su mladi otvoreni ka mogućnosti posvajanja djece od strane istospolnih partnera. Ujedno, istraživanjem je potvrđena druga hipoteza kojom je pretpostavljeno da osobe koje su „više desno“ politički orijentirane teže prihvaćaju istospolne zajednice za razliku od onih koji su „više lijevo“ orijentirani te treća hipoteza prema kojoj religiozniji pojedinci teže prihvaćaju istospolne zajednice od nereligioznih.

Konačno, može se zaključiti kako su mladi danas poprilično otvoreni i pristupačni ka sklapanju istospolnih zajednica te podizanju djece unutar istih. Unatoč napretku društva po pitanju razmišljanja o LGBT pojedincima, potrebno je stalno poticati i razvijati svijest mladih o jednakosti i pravima svih ljudi.

6. LITERATURA

1. Ilišin, V., Bouillet, D., Gvozdanović, A., Potočnik, D. (2013). **Mladi u vremenu krize**. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
2. Klasiček, D. (2013). Zakonsko nasljeđivanje istospolnih partnera u Republici Hrvatskoj u postojećem zakonskom okviru. **Zbornik Pravnog fakultet sveučilišta u Rijeci**. 34(2): 963-989. Dostupno na: <https://bit.ly/2I3w6IK>
3. Krešić, B. (2015). **Zajednice života osoba istog spola u pravu zemalja Evropske unije**. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: <https://bit.ly/2OwOWti>
4. Ministarstvo uprave RH (2014). **Zakon o životnom partnerstvu**. Dostupno na: <https://bit.ly/2uDRmgp>
5. Mršević, Z. (2008). Istopolne zajednice i deca. **Stanovništvo**. 1(2009): 23-47. Dostupno na: <https://bit.ly/2I8vUbw>
6. Mršević, Z. (2009). **Ka demokratskom društvu – istopolne porodice**. Beograd: Institut društvenih nauka.
7. Patterson, C. J. (2006). Children Of Lesbian and Gay Parents. **Association for Psychological Science**. 15(5): 241-244. Dostupno na: <https://bit.ly/2DvjQz0>
8. Sesardić, N. (2007). Homoseksualni brak: pobjeda političke korektnosti i loših argumenata. **Prolegomena**. 6(1): 5-28. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/12381>
9. Šimundić, S. (2002). **Osnove metodologije i izrada znanstvenog i stručnog rada**. Split: Udžbenici Sveučilišta u Splitu.
10. Šučur, Z. (2004). Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. **Revija za sociologiju**. 35(1-2): 45-60. Dostupno na: <https://bit.ly/2FLQETp>
11. Švab, A. (2007). New Ways of Parenting: Fatherhood and Parenthood in Lesbian Families. **Revija za sociologiju**. 38(1-2): 43-55. Dostupno na: <https://bit.ly/2UWX0FP>
12. Vučković Juroš, T. (2015). Socijalna isključenost seksualnih manjina u Hrvatskoj. **Revija za socijalnu politiku**. 22(2): 195-217. Dostupno na: <https://bit.ly/2WINruN>
13. Vučković Juroš, T. (2017). Usporedba ishoda djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih partnera: osvrt na kvantitativne studije provedene na slučajnim reprezentativnim uzorcima. **Revija za sociologiju**. 47(1): 65-95. Dostupno na: <https://bit.ly/2WFhWlg>
14. Vuletić, D. (2003). Gay i lezbijska povijest Hrvatske: Od Drugog svjetskog rata do 1990. **Gordogan**. 1(1): 106-123.

7. METODOLOŠKA I EMPIRIJSKA ARHIVA

7.1. Anketni upitnik korišten u istraživanju

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za sociologiju

Srpanj, 2019.

Poštovani/a,

pred Vama se nalazi upitnik koji će se koristiti za ispitivanje stavova mladih o istospolnim zajednicama.

Molimo Vas za iskrenost. Vaše sudjelovanje je anonimno.

Svi podaci bit će povjerljivi te korišteni samo u istraživačke svrhe. Zahvaljujemo na suradnji.

- 1) Vaš spol?
1. muški
 2. ženski
- 2) Vaša dob?
1. 15-19
 2. 20-24
 3. 25-29
 4. 30-35
- 3) Mjesto stanovanja?
1. selo
 2. grad
 3. otok
- 4) Završena razina obrazovanja?
1. osnovna škola
 2. srednja škola
 3. preddiplomski studij
 4. diplomski studij
 5. poslijediplomski studij
 6. doktorat znanosti
- Završena razina obrazovanja Vaših roditelja?
	5) Majka	6) Otac
1. osnovna škola		
2. srednja škola		
3. preddiplomski studij		
4. diplomski studij		
5. poslijediplomski studij		
6. doktorat znanosti		
- 7) Smatrate li se religioznom osobom?
1. da
 2. ne
 3. nisam siguran/a
- 8) Vaša politička orijentacija?
1. lijevo
 2. desno
 3. centar
 4. apolitičan/a sam
- 9) Koji je Vaš trenutni radni status?
1. učenik/ca sam
 2. studiram, ne radim honorarno
 3. studiram i radim
 4. zaposlen/a na određeno vrijeme
 5. zaposlen/a na neodređeno vrijeme
 6. nezaposlen/a, ali tražim posao
 7. nezaposlen/a, ne tražim posao
- 10) Koliko članova broji Vaše kućanstvo?

- Kolika su Vaša mjesečna primanja?
	11) Osobna	12) Kućanstva
1. do 2.500 kn		
2. 2.501 kn - 5.000 kn		
3. 5.001 kn - 7.500 kn		
4. 7.501 kn i više		
- 13) Odgoj Vaše majke bio je?
	DA (1)	NE (2)
1. tradicionalan		
2. liberalan		
- 14) Odgoj Vašeg oca bio je?
	DA (1)	NE (2)
1. tradicionalan		
2. liberalan		

- 15) Kako se treba odnositi prema LGBT osobama (homoseksualna i biseksualna populacija)?
1. stigmatizirati ih i odvojiti ih od ostatka društva
 2. ne obraćati pažnju na njihovu seksualnu orijentaciju i pristupati im na jednak način kao i ostatku društva
 3. ne znam, ne mogu procijeniti
 4. ne zanimaju me LGBT osobe
- 16) Kako gledate na homoseksualnost?
1. bolest koja se javi kroz godine
 2. to nije bolest već se pojedinac takav rodi
 3. ne znam, ne mogu procijeniti

17) Koje se od navedenih tvrdnji odnose na Vas?

	Da, u potpunosti (1)	Djelomično (2)	Ne, nikako (3)
1. Smatram da je važno poznavati seksualnu orijentaciju sugovornika u razgovoru.			
2. Drugačije se ponašam ako znam da razgovaram s LGBT osobom.			
3. Smatram da je društvo danas dovoljno zrelo da prihvati različite seksualne orijentacije.			
4. Smatram da Crkva utječe na razvoj homofobije u društvu.			

18) Smatrate li da su homoseksualne osobe podložne socijalnoj isključenosti?

	DA (1)	NE (2)	Ne mogu procijeniti (3)
1. identitet LGBT osoba ne smatra se jednako vrijedan kao ostali identiteti			
2. kod pripadnika seksualnih manjina prisutno je kršenje ljudskih prava			
3. LGBT osobe teže se zapošljavaju			
4. pripadnici seksualnih manjina skrivaju svoju spolnu orijentaciju na radnom mjestu			
5. prisutno je psihičko i fizičko uznemiravanje LGBT osoba za vrijeme školovanja			
6. u obrazovnim ustanovama djecu se uči poštivanju različitosti			
7. LGBT osobe teže održavaju veze i odnose s članovima obitelji, prijateljima i susjedima			
8. seksualne manjine uobičajeno su isključene iz lokalne zajednice			

19) Podržavate li sklapanje braka između osoba istog spola?

1. da
2. ne
3. ne znam, ne mogu procijeniti

20) Podržavate li usvajanje djece u istospolnoj zajednici?

1. da
2. ne
3. ne znam, ne mogu procijeniti

21) Kako biste ocijenili mogućnost sklapanja istospolnih zajednica?

	U potpunosti se ne slažem (1)	Uglavnom se ne slažem (2)	Niti se slažem niti se ne slažem (3)	Uglavnom se slažem (4)	U potpunosti se slažem (5)
1. Istospolni partneri imaju pravo sklopiti brak.					
2. Ne priznavanje istospolnih zajednica i ignoriranje prava istih jednaka je diskriminaciji na temelju spola, rase, nacionalnosti, religije i invalidnosti.					
3. Homoseksualni partneri trebaju imati ista prava i obveze kao i heteroseksualni partneri.					
4. Religioznije države (npr. Poljska, Hrvatska, Italija) teže prihvaćaju istospolne zajednice.					
5. Naprednije države Europske Unije (npr. Finska, Njemačka) otvorenije su prema mogućnosti sklapanja istospolnih zajednica.					
6. Priznanja poznatih osoba o njihovoj homoseksualnoj orijentaciji pozitivno utječe na sklapanje istospolnih brakova.					

22) Smatrate li da otvorenost prema istospolnim brakovima podrazumijeva i podršku posvajanju djece istospolnim partnerima?

1. da
2. ne
3. ne znam, ne mogu procijeniti

23) Smatrate li da istospolni partneri mogu podizati dijete?

1. da
2. ne
3. ne znam, ne mogu procijeniti

24) Smatrate li da postoji razlika u odrastanju djece koju podižu istospolni partneri od djece koju podižu heteroseksualni partneri?

1. da
2. ne
3. ne znam, ne mogu procijeniti

25) Slažete li se sa sljedećim tvrdnjama?

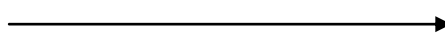
	Da, u potpunosti (1)	Djelomično (2)	Ne, nikako (3)
1. Istospolni parovi mogu formirati normalnu obiteljsku atmosferu te odgojiti zdravu i dobro prilagođenu djecu.			
2. Homoseksualni roditelji u mogućnosti su pružiti djeci potreban dom i svu ljubav.			
3. Djeca koju odgajaju istospolni partneri često su žrtve diskriminacije i nasilja druge djece.			
4. Za djecu je bolje da odrastaju u istospolnim obiteljima nego u domovima za napuštenu djecu.			
5. Djeca istospolnih partnera trebaju biti potpuno jednaka djeci heteroseksualnih roditelja.			
6. U onim europskim zemljama u kojima je natalitet vrlo nizak, istospolne zajednice mogu biti važan demografski potencijal za stvaranje obitelji i podizanje djece.			
7. Na umjetnu oplodnju lezbijki trebalo bi se gledati jednako kao i na umjetnu oplodnju heteroseksualnih žena.			

7.2. Protokol korišten u istraživanju

Ime i prezime anketara: _____ Dan anketiranja: _____ Mjesto: _____

PITANJE

ISPITANICI

	↓	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1																					
2																					
3																					
4																					
5																					
6																					
7																					
8																					
9																					
10 /																					
11																					
12																					
13																					
14																					
15																					
16																					
17.1																					
2																					
3																					
4																					
18.1																					
2																					
3																					
4																					
5																					

6																			
7																			
8																			
19																			
20																			
21.1																			
2																			
3																			
4																			
5																			
6																			
22																			
23																			
24																			
25.1																			
2																			
3																			
4																			
5																			
6																			
7																			

SAŽETAK

Jedno od važnih pitanja današnjeg društva jest kako gledati na homoseksualne osobe, istospolne partnere, stupanje u istospolne zajednice te odgoj djece unutar istih. Cilj ovog rada je ispitati stavove mladih osoba o homoseksualnosti i istospolnim zajednicama. U radu se prikazuju i interpretiraju rezultati istraživanja provedenog u srpnju 2019. godine na uzorku od 303 ispitanika u dobi od 15. do 35. godine života. Rezultati istraživanja pokazali su kako su mladi pretežito otvoreni ka mogućnosti sklapanja braka između istospolnih partnera dok se u manjoj mjeri slažu s usvajanjem i odgojem djece unutar istih. Pozitivno je što razmišljaju kako su takve zajednice gotovo pa jednake heteroseksualnim zajednicama. Ipak, svjesni su da su istospolne osobe izložene socijalnoj isključenosti kao i da postoji razlika u odrastanju djece koju podižu istospolni partneri od djece koju podižu heteroseksualni partneri što se može opravdati diskriminacijom i nasiljem kojima su djeca istospolnih partnera izložena. Također, istraživanje je pokazalo kako mladi smatraju da homoseksualni roditelji mogu biti dobri roditelji i pružiti djeci sve što im je potrebno te da je za djecu bolje da odrastaju u istospolnim obiteljima nego u domovima za napuštenu djecu. To pokazuje apsolutni pomak društva na bolje i mogućnost daljnjeg napretka u smislu jednakosti svih ljudi.

Ključne riječi: *istospolni partneri, istospolni brak, djeca u istospolnim zajednicama*

SUMMARY

One of the important questions of today's society is how to look at same-sex people, same-sex partners, stepping into the same-sex community and the process of raising children. The main goal of the present paper is to examine young people's perspective on homosexuality and same-sex communities. This paper presents and interprets the results of a survey conducted in July 2019 on a sample of 303 subjects between the ages of 15 and 35. The results of research showed that young people are mostly open to the possibility of marriage between same-sex partners while to a lesser extent agreeing with the concept of adoption and raising children. It is positive that they think such communities are almost equal to heterosexual communities. However, they are aware that the same-sex community is exposed to social exclusion and that there is a difference in the upbringing of children raised by same-sex partners from children raised by heterosexual partners, which can be justified by the discrimination and violence to which children of same-sex partners are exposed. Also, research has shown that young people believe that same-sex partners can be good parents and provide their children with everything they need and that it is better for children to grow up in same-sex families than in foster cares. It shows the absolute shift of society for the better and the possibility of further progress in terms of equality of all people.

Keywords: *same-sex partners, same-sex marriage, children in same-sex communities*

BILJEŠKA O AUTORICI

INES UVODIĆ rođena je 13. listopada 1996. godine u Splitu, gdje je završila osnovnu i srednju školu. Od 2016/2017 godine redovna je studentica Filozofskog fakulteta u Splitu na Odsjeku za sociologiju gdje uspješno privodi kraju treću godinu preddiplomskog studija.

E-mail: ines.uvodic@gmail.com